

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Криворізький національний університет

Навчально-науковий інститут економіки і торгівлі імені Михайла Туган-
Барановського

ДОПУСКАЮ ДО ЗАХИСТУ
Гарант освітньої програми

_____ Федотова Т.А.

«_____» _____ 2026 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр»
зі спеціальності 051 «Економіка»
освітньої програми «Економіка»

на тему: **«ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОПИТУ ТА ПРОПОЗИЦІЙ НА РИНКУ
ВИНОГРАДУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ТА КЛІМАТИЧНИХ
ВИКЛИКІВ»**

Виконав:

здобувач вищої освіти

ФЕДОСЄЄВ Денис Олександрович

(прізвище, ім'я, по-батькові)

(підпис)

Керівник:

д.е.н., професор Бочарова Ю.Г.

(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Засвідчую, що у кваліфікаційній
роботі немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань

Здобувач вищої освіти _____

(підпис)

Кривий Ріг
2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Криворізький національний університет
Навчально-науковий інститут економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Кафедра економіки та бізнесу
Форма здобуття вищої освіти: заочна
Ступінь бакалавр
Галузь знань
Освітня програма Економіка

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Гарант освітньої програми

Федотова Т.А.

підпис

«_____» _____ 2026 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ФЕДОСЄЄВ Денис Олександрович
прізвище, ім'я, по батькові

1. Тема роботи: «Трансформація попиту та пропозиції на ринку винограду України в умовах воєнних та кліматичних викликів»

Керівник роботи д.е.н., професор Бочарова Ю.Г.
науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали

Затверджені наказом ректора Криворізького національного університету
від “_____” _____ 20____ р. № _____

2. Строк подання здобувачем ВО роботи “25” квітня 2026 р.

3. Вихідні дані до роботи: _____

4. Зміст (перелік питань, які потрібно розробити):

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень).

(За потреби зазначаються П.І. по Б. консультантів за розділами роботи)

6. Дата видачі завдання: «23» січня 2026 р.

7. Календарний план

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Підготовка 1 розділу	02.02.2026-15.02.2026	
2	Підготовка 2 розділу	16.02.2026-08.03.2026	
3	Підготовка 3 розділу	09.03.2026-28.03.2026	
4	Корегування підрозділів, підготовка висновків	30.03.2026-11.04.2026	
5	Оформлення додатків	13.04-18.04.2026	
6	Підготовка доповіді та презентації	20.04-30.04.2026	

Здобувач ВО _____ Д.О. Федосєєв
(підпис)

Керівник роботи _____ Ю.Г. Бочарова
(підпис)

РЕФЕРАТ

Загальна кількість в роботі:

Сторінок 57, рисунків 1 таблиць 25 додатків 0,
графічного матеріалу____, використаних джерел 52

Об’єкт дослідження: процес функціонування та розвитку ринку винограду в Україні в умовах сучасних глобальних та внутрішніх викликів

Предмет дослідження: теоретико-методологічні засади та практичні аспекти трансформації попиту та пропозиції на ринку винограду під впливом воєнних дій та кліматичних змін.

Мета дослідження: дослідження теоретичних засад функціонування та розвитку виноградарства, аналіз механізмів трансформації попиту і пропозиції на ринку винограду, а також розробка стратегічних напрямів підвищення його ефективності в Україні в умовах воєнних та кліматичних викликів.

Методи дослідження: загальнонаукові методи, економіко-статистичні методи, зокрема метод аналізу рядів динаміки, SWOT-аналіз, метод зіставлення капітальних витрат (CAPEX) і термінів окупності

Основні результати дослідження: Досліджено сутність та основні особливості виноградарства як складової агропромислового комплексу.
Проведено аналіз стану та особливостей розвитку ринку винограду в Україні у 2018-2025 рр.
Визначено особливості трансформації попиту і пропозиції на ринку винограду в умовах воєнних та кліматичних викликів.
Запропоновано стратегічні напрями підвищення його ефективності в Україні в умовах воєнних та кліматичних викликів.

Ключові слова: Виноград, ринок винограду, АПК, попит, пропозиція, трансформація, циркулярна економіка

ЗМІСТ

	Стор.
Вступ	6
Основна частина	8
Висновки	52
Список використаних джерел	54

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний стан ринку винограду України характеризується глибокою структурною трансформацією, спричиненою повномасштабним вторгненням країни-агресора РФ та кліматичними викликами. Повномасштабна агресія зумовила вилучення з виробничого обороту понад 25% промислових площ насаджень Південного регіону, знищення важливих систем поливу та розрив звичних шляхів постачання товарів. Водночас глобальне потепління стимулює зміщення зон стабільного виноградарства у північному напрямку, що актуалізує питання релокації виробництва та впровадження технологій закритого ґрунту для зменшення впливу зовнішніх загроз. У поєднанні з необхідністю євроінтеграційної адаптації та підвищення ресурсоефективності галузі, постає гостра потреба в обґрунтуванні стратегії відновлення ринку на засадах цифровізації, інвестиційного забезпечення та впровадження моделей циркулярної економіки. Актуальність визначених проблем та питань визначили мету, завдання, об'єкт та предмет роботи.

Мета роботи – дослідження теоретичних засад функціонування та розвитку виноградарства, аналіз механізмів трансформації попиту і пропозиції на ринку винограду, а також розробка стратегічних напрямів підвищення його ефективності в Україні в умовах воєнних та кліматичних викликів.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

Дослідити сутність та основні особливості виноградарства як складової агропромислового комплексу

Проаналізувати стан та особливості розвитку ринку винограду в Україні у 2018-2025 рр.

Визначити особливості трансформації попиту і пропозиції на ринку винограду в умовах воєнних та кліматичних викликів.

Запропонувати стратегічні напрями підвищення його ефективності в Україні в умовах воєнних та кліматичних викликів.

Методи дослідження: загальнонаукові методи, економіко-статистичні методи, зокрема метод аналізу рядів динаміки, SWOT-аналіз, метод зіставлення капітальних витрат (CAPEX) і термінів окупності

Об'єкт дослідження – процес функціонування та розвитку ринку винограду в Україні в умовах сучасних глобальних та внутрішніх викликів.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних засад, методичних підходів та практичних інструментів адаптації суб'єктів ринку винограду до сучасних викликів.

Інформаційна база: дані Міжнародної організації з виноградарства та виноробства (OIV); Закони України; нормативно-правові акти Комітету з питань аграрної та земельної політики України; Кабінету Міністрів, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства економіки України; офіційні матеріали Державної служби статистики України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників; матеріали

ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства імені В.Є. Таїрова» НААН України, Громадської спілки «УКРСАДВИНПРОМ»; експертні оцінки; власні спостереження автора.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Виноград посідає третє місце у світі за економічною цінністю. За вісім тисячоліть культивуації селекціонери вивели тисячі сортів *Vitis vinifera*, адаптованих до конкретного клімату та потреб ринку. Сьогодні налічується від 6 до 10 тисяч сортів, з яких понад тисячу використовують суто для виноробства. Кожен вид має унікальний набір характеристик: від смакових якостей до стійкості до засухи. Також активно вирощують гібриди, що не бояться хвороб та морозів. Проте, попри величезне розмаїття, світове виробництво дуже концентроване: лише 16 сортів займають половину всіх виноградників планети [1].

Глобальне потепління суттєво змінило умови вирощування винограду: за останні десятиліття змістилися терміни дозрівання (фенологія), зріс рівень цукру в ягодах та змінилася врожайність. Виноробство сьогодні – це не лише потужний сектор світової економіки та експорту, а й частина культурного коду та гастрономічної ідентичності багатьох народів. Вино стимулює розвиток туризму й мистецтва, формуючи імідж цілих регіонів. З огляду на кліматичні виклики, глибокий аналіз ринку стає необхідним для адаптації галузі, прогнозування попиту та впровадження нових технологій виробництва [2].

Витоки використання винограду людством сягають епохи неоліту, що підтверджується численними археологічними та генетичними дослідженнями. Процес одомашнення дикої лози став фундаментальним етапом у розвитку ранніх аграрних цивілізацій [3].

Згідно з результатами палеогенетичних досліджень, «культурний виноград виник приблизно 11 000 років тому внаслідок паралельного одомашнення у двох центрах: на Кавказі та на Близькому Сході, що збіглося з появою перших фермерських громад» [3]. Це свідчить про те, що виноград був однією з перших багаторічних культур, які людство почало вирощувати системно.

Найдавніші прямі докази виробництва вина, датовані VI тисячоліттям до н.е. (близько 8 000 років тому), були виявлені на території сучасної Грузії. Археологи ідентифікували залишки винної кислоти в керамічних посудинах типу «квеврі», що підтверджує гіпотезу про те, що «виноградарство та виноробство були нерозривно пов'язані з соціокультурним розвитком людства та формуванням перших торговельних зв'язків» [3].

Початок українського виноградарства тісно пов'язаний з античною культурою. Науковці підтверджують, що системний розвиток цієї галузі в Північному Причорномор'ї почався ще у IV–III ст. до н. е. Саме грецькі переселенці завезли в Крим та регіони поблизу річкових гирл перші культурні лози й навчили місцевих жителів технологіям виноробства [3]. Цей етап став визначальним для становлення виноградарства як самостійного напрямку господарювання на українських землях [3].

Трансформація винограду з об'єкта збирання в об'єкт промислового виробництва пройшла кілька етапів:

1. Споживчий етап (збирання дикорослих ягід).
2. Адаптивний етап (перші спроби селекції та одомашнення).
3. Етап спеціалізації (виокремлення столових та технічних сортів у період Середньовіччя та Ренесансу).
4. Індустріальний етап (формування ринкових механізмів попиту та пропозиції у ХІХ–ХХ ст.) [3].

У структурі сучасного агропромислового комплексу (АПК) виноградарство виступає базовою складовою виноградарсько-виноробного комплексу (ВВК) [4], що забезпечує сировинну основу для функціонування переробної ланки. Як зазначає авторський колектив роботи [4], «Виноградарсько-виноробний комплекс (ВВК) – це складна міжгалузева система господарства, що включає в себе вирощування винограду, його промислову переробку, а також виробництва, що обслуговують ці галузі» [4]. ВВК має два основні сегменти: сільськогосподарський – виноградарство або ринок винограду (вирощування столових, технічних (винних) та ізіумних сортів винограду), промисловий - виноробна промисловість [4]. Ураховуючи сегменти ВВК, його «кінцевою продукцією є свіжий виноград, виноградний сік, виноградні вина, коньяки, бренді та ін. З відходів переробки одержують різноманітні кислоти, дубильні речовини, спирт» [4].

Беручи до уваги все зазначене вище, а також те, що «поняття «ринок» більшість економістів розглядають у п'яти аспектах. По-перше, як місце, де відбувається процес купівлі-продажу товарів; по-друге, як спеціально виділену громадську площу для торгівлі; по-третє, як сукупність економічних відносин між людьми у сфері обміну; по-четверте, як інструмент узгодження інтересів продавців і покупців; по-п'яте, як механізм, що пов'язує виробничу й розподільчу сферу з особистим споживанням» [5], «продовольчий ринок представляє собою форму функціонування галузей економіки, що пов'язані з виробництвом сировини, реалізацією готової продукції, які включають в себе всі необхідні господарські зв'язки та товарно-грошові відносини між учасниками ринку» [5], поняття «ринок винограду» доцільно розглядати, як:

Територіально-просторову категорію – фізичне або віртуальне місце (спеціалізовані агропродовольчі ринки, торгові майданчики, аукціони), де здійснюється безпосередня реалізація столових і технічних сортів винограду, а також продуктів його переробки.

Систему економічних відносин – сукупність зв'язків між виробниками (виноградарськими господарствами), посередниками та споживачами, що виникають у процесі обміну результатами праці та базуються на принципах еквівалентності й конкуренції.

Інструмент балансування попиту та пропозиції – механізм узгодження економічних інтересів виноградарів (щодо ціни реалізації та рентабельності) і покупців (щодо якості, асортименту та доступності продукції).

Специфічну сферу обміну – складну екосистему, яка забезпечує безперервний рух виноградної продукції від виробничих потужностей через систему логістики та розподілу до кінцевого споживача.

Регулятор відтворювального процесу – динамічний механізм, що коригує обсяги вирощування винограду та структуру насаджень відповідно до потреб ринку, пов'язуючи стадію виробництва з особистим чи промисловим споживанням (рис.1).

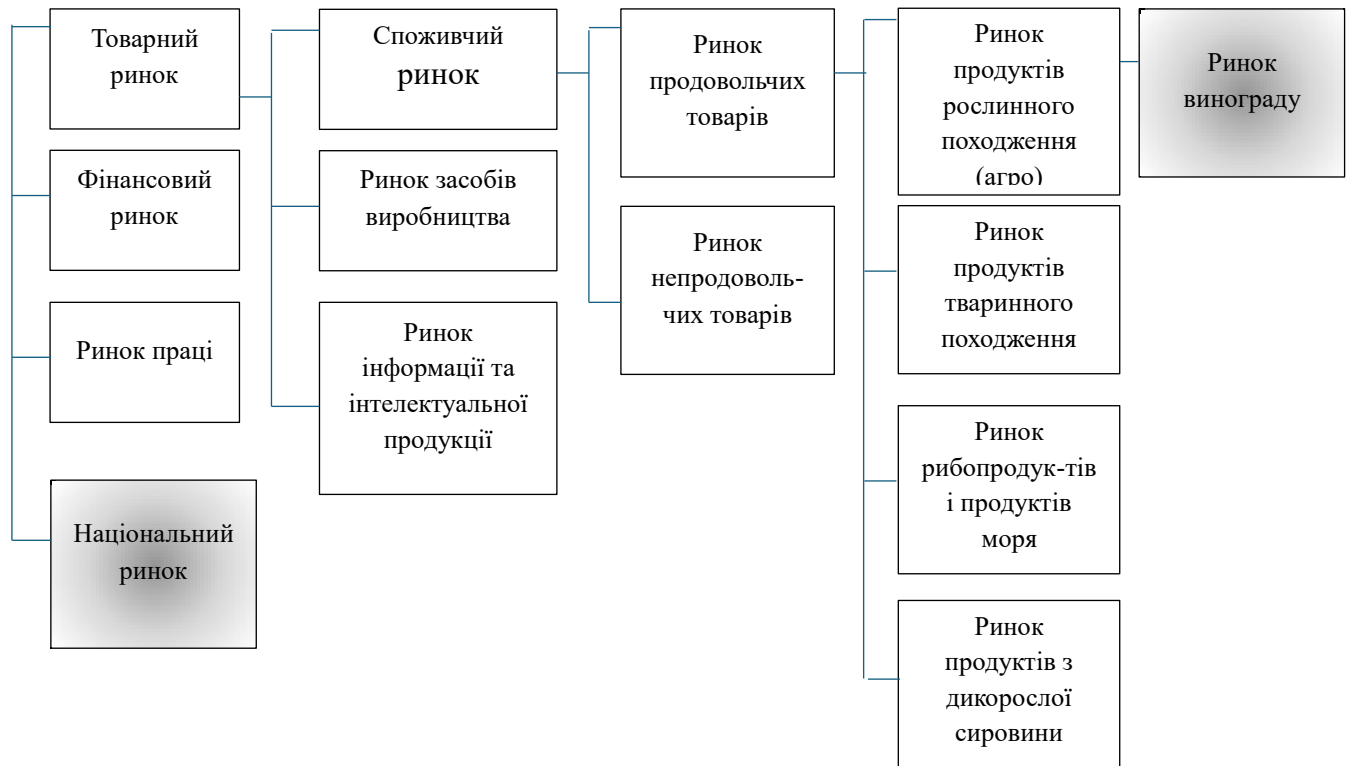

Рисунок 1. – Місце ринку винограду на національному ринку
Джерело: складено автором на основі даних джерел[1-8]

Узагальнюючи, ринок винограду – це цілісна система економічних відносин та інституцій, що забезпечує взаємодію суб'єктів господарювання в процесі купівлі-продажу виноградної продукції, виступаючи одночасно і місцем торгівлі, і ключовим механізмом трансформації вирощеного врожаю в об'єкт кінцевого споживання.

Ринок винограду є багатосегментним. Специфічні сегменти ринку винограду подані у таблиці 1.

Таблиця 1 - Структура ринку винограду за цільовим призначенням

Класифікаційна ознака	Сегмент ринку	Основна продукція	Головні споживачі
1	2	3	4
За цільовим призначенням	Столовий	свіжий виноград для споживання	населення, торговельні мережі, ринки
	Технічний	сировина для переробки	виноробні заводи, сокові заводи, кондитерські фабрики
	Сушильний	виноград для виробництва родзинок	харчова промисловість, роздрібна торгівля
	Розсадницький	саджанці та підщепи	фермерські господарства, приватні садоводи

1	2	3	4
За територіальною ознакою (географічне охоплення)	Локальний (місцевий) ринок	Продукція місцевого виробництва	Жителі прилеглих населених пунктів, локальні ринки
	Регіональний ринок	Партії продукції в межах області/зони	Регіональні оптові бази, місцеві переробні підприємства
	Національний (внутрішній) ринок	Валовий збір винограду країни	Загальнонаціональні ритейл-мережі, великі виноробні холдинги
	Світовий (зовнішній) ринок	Експортні партії, елітні сорти	Іноземні контрагенти, міжнародні торгові дома
За способом вирощування	Ринок органічної винограду	Екологічно чиста продукція	Споживачі сегмента «преміум», магазини здорового харчування
	Ринок конвенційного (традиційного) винограду	Стандартна продукція (традиційна)	Масовий споживач, промислові підприємства
За термінами реалізації	Сезонний ринок	Продукція масового збору (серпень-жовтень)	Населення, заготівельні підприємства
	Ринок позасезонної продукції	Продукція тривалого зберігання та імпорт	Торговельні мережі у зимово-весняний період

Джерело: складено автором на основі даних джерел [1-8].

Основними функціями ринку винограду як сегменту агропродовольчого ринку є:

Інформаційна – ринок через механізм цін надає виробникам (виноградарям) та споживачам об'єктивну інформацію про необхідну кількість, якість та асортимент столового винограду й технічних сортів.

Регулююча – забезпечує баланс між попитом і пропозицією, впливаючи на перерозподіл ресурсів. Таке балансування визначає, які площі насаджень варто розширювати, а які сорти є нерентабельними в поточних умовах.

Ціноутворююча – у процесі взаємодії суб'єктів ринку встановлюється ринкова ціна, яка враховує не лише витрати на вирощування (добрива, полив, збір), а й корисність продукції для кінцевого споживача.

Стимулююча – спонукає виноградарські господарства до впровадження інноваційних технологій (крапельного зрошення, сучасних систем захисту рослин, механізації збору), підвищення якості продукції та зниження її собівартості задля перемоги в конкурентній боротьбі.

Сануюча (очищувальна) – через ринковий механізм відбувається природний відбір життєздатних господарств. Неефективні виробники, продукція яких не відповідає стандартам якості або є занадто дорогою, змушені залишати ринок.

Посередницька – забезпечує економічно доцільний зв'язок між відокремленими виробниками винограду та великою кількістю споживачів (як індивідуальних, так і промислових підприємств виноробної та харчової галузей).

Розподільча – сприяє руху товарних потоків між регіонами (наприклад, з південних областей до північних) та між різними каналами збуту (свіжий ринок, переробка, експорт).

Таким чином, ринок винограду є складовою АПК та ВВК, що характеризується багатосегментністю та багатофункціональністю.

Слід зазначити, що важливість ринку винограду зумовлена його високою мультиплікативною роллю: розвиток виноградарства стимулює суміжні галузі – від машинобудування та хімічної промисловості до логістики, торгівлі та етно- та гастрономічного туризму. Крім того, виступаючи одним із найбільш розвинених сегментів аграрного ринку, виноградарство забезпечує високий рівень доданої вартості на одиницю площі, що робить його критично важливим для економічної стійкості сільських територій.

Аналіз джерел [1-8] дозволяє стверджувати, що ринок винограду як складова АПК та ВВК характеризується цілою низкою особливостей та специфічних атрибутів:

1. Висока капіталомісткість та тривалий інвестиційний цикл. На відміну від ринку однорічних культур, ринок винограду базується на багаторічних насадженнях. Лаг між інвестиціями та поверненням коштів становить в середньому 4–6 років, що робить ринок інертним. За таких умов виробники не можуть миттєво зреагувати на зміну попиту, збільшивши пропозицію, що створює ризики дефіциту.

2. Складна архітектура та подвійна спрямованість використання. Ринок винограду фактично розділений на два взаємопов'язані сегменти з різними моделями попиту: ринок столового винограду та ринок технічного винограду. Ринок столового винограду – ринок свіжої продукції, де ключовими атрибутами є зовнішній вигляд, лежкість та сезонність споживання. Ринок технічного винограду – ринок сировини для виноробства. Попит на цьому ринку формується не кінцевим споживачем, а переробними підприємствами, і залежить від якості суслу та кондицій урожаю.

3. Територіальна обмеженість. Пропозиція на ринку винограду жорстко прив'язана до специфічних природно-кліматичних зон його вирощування. Як наслідок, спостерігається географічна концентрація виробництва. Як зазначає авторський колектив роботи [4], «виноград – тепло і світлолюбна рослина. Найбільш сприятливі умови для виноградарства існують в теплому (субтропічному) і помірному термічних поясах. Зона промислового вирощування винограду обмежена нижніми межами середньодобових температур: +15°C – в період цвітіння (початок червня), +20°C в період росту ягід (червень-липень), +14°C для дозрівання урожаю (серпень-вересень)» [4].

4. Висока чутливість до екологічних та кліматичних факторів. Виноградна лоза є «біологічним індикатором» змін клімату оскільки кожен

сорт винограду характеризується вузьким діапазоном оптимальних температур та вологості для ефективного вирощування. За таких умов кліматичні виклики (посухи, зміна термінів вегетації) безпосередньо трансформують якість пропозиції, змінюючи хімічний склад ягід та придатність винограду для преміальних сегментів ринку. Крім того, «серед інших можливих наслідків зміни клімату – збільшення потреб в іригації, зміна типів хвороб та шкідників, підвищення вегетативної активності та врожайності лоз, що може погіршити якість врожаю» [6].

5. Трудомісткість та висока частка ручної праці. Виноградарство залишається однією з найменш механізованих та залежних від людського капіталу галузей АПК у розрахунку на одиницю продукції. В умовах криз (наприклад, війни) та дефіциту кваліфікованої робочої сили така особливість ринку винограду веде до деградації виноградників.

6. Низька еластичність пропозиції у короткостроковому періоді. Виробник не може «зупинити» виробництво винограду без ризику повної втрати активу (загибелі лози), тому обов'язковим є щорічний догляд незалежно від ринкової ціни. Така особливість ринку винограду змушує фермерів реалізовувати продукцію навіть за несприятливих умов, що часто веде до зниження рентабельності галузі.

Функціонування ринку винограду визначається взаємодією класичних економічних чинників та специфічних викликів сучасності.

Пропозиція на ринку винограду є специфічною через біологічну природу товару. Пропозиція винограду нееластична у короткостроковому періоді (не можна врожай швидше, ніж виросте лоза).

Як свідчить аналіз джерел [1-12], основними факторами формування пропозиції на ринку винограду є:

Природно-кліматичні умови. Оскільки виноград – культура теруарна, пропозиція жорстко обмежена зонами з відповідною сумою активних температур та вологістю.

Технологічний рівень виробництва. Впровадження інтенсивних технологій (шпалерні системи, крапельне зрошення, механізація обрізки) дозволяє збільшити вихід продукції з одиниці площі.

Витрати на ресурси (собівартість). Вартість саджанців, добрив, засобів захисту рослин та, що найважливіше для цієї галузі, - вартість ручної праці.

Наявність та стан багаторічних насаджень. Виноград є багаторічною культурою, урожайність якої залежить від вікових параметрів, тому вікова структура виноградників є важливим фактором пропозиції. При цьому старіння лози без реновації природно знижує пропозицію.

Державна підтримка. Наявність субсидій на закладання нових виноградників або компенсація вартості саджанців значно стимулює виробників.

Попит на виноград має подвійну природу, оскільки задовольняє як кінцеві потреби населення (столовий), так і потреби промисловості (технічний).

Основними факторами, що впливають на попит на ринку винограду є:

1. Доходи споживачів. Виноград має високу еластичність попиту за доходом, що означає, що при зростанні добробуту люди купують його значно більше, а при кризі – легко замінюють дешевшими фруктами (наприклад, яблуками).

2. Смакові переваги та культура споживання. Так, мода на певні сорти (кишмишні групи) або зростання культури споживання сухого вина підвищує попит у відповідних сегментах.

3. Ціни на товари-субститути (товари-замінники). На попит впливає вартість інших фруктів (ягід, кісточкових). Якщо черешня чи персик різко дорожчають, споживач переключається на виноград.

4. Сезонність. Пік споживання столового винограду припадає на період масового збору (серпень–жовтень), коли ціна мінімальна, а якість найвища.

5. Демографічні чинники. Кількість населення та статеві-вікова структура (діти та молодь традиційно споживають більше свіжого винограду).

Таким чином, системний аналіз класичних факторів дозволяє стверджувати, що ринок винограду є надзвичайно вразливою екосистемою, де пропозиція жорстко обмежена біологічними та часовими рамками, а попит - купівельною спроможністю.

Аналіз джерел [1-12] свідчить, що для проведення глибокого економічного аналізу ринку винограду необхідно спиратися на систему взаємопов'язаних показників «Державної служби статистики України». Зазначена система охоплює 4 блоки показників:

1. Показники ресурсного потенціалу та виробничої бази, що відображає фундамент пропозиції на ринку:

1.1. Загальна площа насаджень (тис. га) – показник, що включає дані про площі у плодоносному та молодняковому віці. Скорочення площ свідчить про деградацію галузі або вимушене виведення земель з обігу, зростання частки молодих насаджень вказує на активну інвестиційну фазу.

1.2. Площа насаджень у плодоносному віці (тис. га) - показник, що надає інформацію про частину площ, що безпосередньо формує пропозицію поточного року. Це базовий показник для розрахунку виробничих потужностей. Важливо аналізувати відношення плодоносної площі до загальної.

2. Показники результативності виробництва (пропозиція):

2.1. Валовий збір (тис. т) - показник, що надає інформацію про загальний обсяг вирощеної продукції у масі після доробки. Фактично, це прямий індикатор ринкової пропозиції. Різке падіння при стабільних площах свідчить про негативний вплив кліматичних факторів (посуха, заморозки) або воєнних дій.

2.2. Урожайність (ц/га) - показник, що надає інформацію про середню кількість продукції, зібрана з 1 га плодоносної площі. Зростання урожайності на фоні скорочення площ свідчить про технологічну модернізацію (перехід на крапельне зрошення, використання продуктивніших сортів).

3. Показники реалізації та попиту:

3.1. Обсяг реалізації винограду підприємствами (т) - показник, що надає інформацію про кількість продукції, що фактично надійшла на ринок через офіційні канали. Різниця між валовим збором і обсягом реалізації показує частку продукції, що йде на власне споживання господарств або втрачається при логістиці.

3.2. Середні ціни реалізації (грн/т) – ціна, за якою аграрії продають продукцію (без ПДВ, дотацій та транспортних витрат). Динаміка цін відображає баланс попиту та пропозиції. Випереджаюче зростання цін порівняно з інфляцією вказує на дефіцит пропозиції.

4. Показники зовнішньої торгівлі:

4.1. Обсяг імпорту/експорту (т; тис. дол.).

Разом із тим слід зазначити, що сучасні виклики, перед якими постала Україна (кліматичні зміни, воєнні дії тощо), вносять радикальні корективи у цю класичну схему. Зокрема, воєнна агресія спричинила примусову трансформацію територіальної структури пропозиції (через втрату традиційних південних теруарів), а кліматичні зміни - деформацію виробничого циклу, що потребує перегляду підходів до формування стратегічної стійкості галузі (табл. 2).

Таблиця 2 – Вплив викликів на параметри ринку винограду України.

Виклик	Вплив на пропозицію	Вплив на попит
Кліматичні зміни	Зміна структури сортів, ризик втрати врожаю, ріст витрат на іригацію.	Зміна споживчих переваг у бік більш солодких/ранніх сортів.
Воєнні дії	Фізичне скорочення площ, руйнування логістики, дефіцит кадрів.	Звуження ринку через міграцію, зміна пріоритетів споживання
Економічна нестабільність	Ріст собівартості через імпортні складники (добрива, техніка).	Висока чутливість до ціни, відмова від преміум-сегмента.

Джерело: складено автором на основі даних джерел [1-12]

Фундамент для формування виноградарства як повноцінної галузі вітчизняного агропромислового комплексу (АПК) був закладений поєднанням природно-ресурсного потенціалу, технологічної спадковості та інституційної підтримки.

Ключовими складовими, що зумовили становлення галузі, є:

1. Природно-кліматичний потенціал (теритуар). Унікальні ґрунтово-кліматичні умови півдня України та Закарпаття створили природну монополію на вирощування певних сортів. Дослідники зазначають, що «наявність специфічних мікрозон із необхідною сумою активних температур та структурою ґрунтів стала первинним економічним чинником спеціалізації регіонів» [7].

2. Технологічна спадковість. Фундамент галузі базується на досвіді античних колоній, який пізніше був систематизований у ХІХ ст. науковими установами. Важливою віхою стало створення у 1905 році наукової станції

(нині – ННЦ «ІВіВ ім. В.Є. Таїрова»), що «дозволило перейти від стихійного вирощування до науково обґрунтованої селекції та районування сортів» [8].

3. Вхідження у промисловий цикл: виноградарство стало повноцінною частиною АПК завдяки появі переробних заводів. Економісти підкреслюють, що розбудова систем «виноградник-завод» у другій половині ХХ ст. гарантувала збут технічного винограду та дозволила створювати готову продукцію з високою ціною безпосередньо в країні. [1 – 8].

Отже, фундамент галузі в межах АПК – це не лише історична традиція, а складний симбіоз сприятливого клімату, наукової школи та індустріальної інфраструктури, що забезпечує зв'язок між вирощуванням сировини та виробництвом кінцевого продукту.

Сучасна структура агропромислового комплексу України є багатосферною системою, де виноградарство займає стратегічне місце як галузь із високим рівнем доданої вартості та експортним потенціалом. У системі АПК виноградарство функціонує на перетині кількох сфер, що визначає його економічну складність.

Місце галузі в структурі АПК можна представити через її взаємодію з трьома основними сферами:

1. Перша сфера (забезпечення ресурсами) – випуск техніки (обладнання для обрізки, оприскувачі, системи поливу) та роботу селекціонерів. Експерти підкреслюють, що успіх галузі неможливий без якісного розсадництва. Саме воно постачає господарствам перевірені саджанці, які найкраще пристосовані до місцевого клімату та гарантують стабільний урожай [8].

2. Друга сфера (виробнича) - культивування лози. Хоча виноградники займають значно менші площі порівняно з іншими культурами, вони є надзвичайно прибутковими. Як зазначають дослідники, прибуток з одного гектара винограднику суттєво перевищує доходи від зернових чи соняшнику. Саме тому виноградарство є ключовим джерелом податків для громад у південних та західних регіонах України [1; 8].

3. Третя сфера (переробка та збут) – виготовлення вина (від первинної обробки до розливу), виробництво коньяків, а також організацію постачання свіжого винограду. Саме тут сировина перетворюється на готовий дорогий продукт. Це дає можливість українським підприємствам продавати на світовому ринку не просто ягоди, а якісні вина та бренди, залишаючи основний прибуток в Україні [9].

У професійному сегменті (серед великих підприємств та фермерів) панує чітка спеціалізація на виноробстві. Левова частка площ – 13,7 тис. га (що становить 87%) – відведена під технічні сорти, призначені для виготовлення вина. Столові сорти займають лише 3,4 тис. га (13%). Така суттєва різниця свідчить про те, що комерційний сектор орієнтований насамперед на промислову переробку сировини, а не на продаж свіжих ягід [10 – 12] (табл.3).

Найбільш тривожною є ситуація, згідно із наявними прогнозами, у 2025 рік. Очікується, площі виноградників скоротяться до 24 тис. га, тобто на 11,1% за один рік. Це падіння спричинене війною та кліматичними змінами:

окупацією частин Херсонщини, мінуванням полів, знищенням іригації та браком грошей у фермерів на нові саджанці. Ринок фактично згортається, втрачаючи 3 тис. га насаджень щороку [10; 13 – 15].

Таблиця 3 - Динаміка та структура площ насаджень винограду в Україні, тисячі гектар

Суб'єкти	Роки								Відхилення (+/-)
	2016	2018	2020	2021	2022	2023	2024	2025	
Виноград									
Господарства населення	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	11.6	н/д	н/д
Підприємства	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	15.4	н/д	н/д
Фермерські господарства	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	1	н/д	н/д
Господарства усіх категорій	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	27	24	-3
Виноград для виробництва вина									
Підприємства	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	12,9	н/д	н/д
Фермерські господарства	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	0,8	н/д	н/д
Виноград столовий									
Підприємства	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	2,6	н/д	н/д
Фермерські господарства	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	0,8	н/д	н/д

Джерело: сформовано автором на основі даних «Державної служби статистики України» [10].

Ринок винограду України перебуває у стані вимушеного скорочення. Зменшення площ на 3 тис. га протягом лише одного року сигналізує про необхідність розробки дієвих механізмів державної підтримки, спрямованих на стимулювання нових посадок, особливо у відносно безпечних західних та центральних регіонах України.

Загальний урожай винограду – це головний показник, який демонструє, наскільки успішно працює галузь у нинішніх складних економічних умовах. Статистика «Державної служби статистики України» за 2018–2024 роки свідчить про значні стрибки в обсягах виробництва, що спричинено насамперед війною та змінами клімату[10].

Аналіз даних свідчить про критичне скорочення обсягів виробництва в цілому по країні. У 2024 році валовий збір склав 2143,6 тис. ц, що на 54,2% менше порівняно з докризовим 2018 роком. Найбільш вразливим сегментом виявилися сільськогосподарські підприємства, де виробництво скоротилося майже у 5 разів (з 2627,0 тис. ц до 526,9 тис. ц). Такий спад пояснюється втратою контролю над великими промисловими плантаціями на Півдні України та високою чутливістю промислового виноградарства до воєнних ризиків.

Таблиця 4 – Динаміка валового збору винограду за категоріями господарств,
тис. ц.

Категорія господарств	2018 р.	2020 р.	2022 р.	2024 р.	Абсолютне відхилення (+/-) 2024 до 2018
Господарства усіх категорій	4676,3	2809,6	2578,8	2143,6	-2532,7
Підприємства	2627,0	986,5	825,3	526,9	-2100,1
Господарства населення	2049,3	1823,1	1753,5	1616,7	-432,6
Фермерські господарства	н/д	96,9	76,9	12,2	-84,7*

*розрахунок відхилення проведено відносно 2020 року.

Джерело: сформовано автором на основі даних «Державної служби статистики України» [10].

Натомість господарства населення демонструють вищу адаптивність: обсяги збору в цьому секторі знизилися лише на 21,1% (з 2049,3 тис. ц у 2018 р. до 1616,7 тис. ц у 2024 р.). Як наслідок, відбулася трансформація структури пропозиції: якщо у 2018 році населення виробляло 43,8% винограду, то у 2024 році цей показник зріс до 75,4%. Це свідчить про «депрофесіоналізацію» ринку та перехід до дрібнотоварного виробництва.

Економічна ефективність функціонування галузі багаторічних насаджень (плодових, ягідних культур та винограду) значною мірою визначається показником їх урожайності. Даний індикатор характеризує інтенсивність використання земельних ресурсів та рівень технологічної адаптації господарств до сучасних викликів.

У 2024 році середня врожайність багаторічних насаджень склала 83,1 ц/га, що свідчить про поступове зниження продуктивності галузі відносно рівня 2018 року.

Таблиця 5 – Урожайність багаторічних культур із загальної площі насаджень,
ц/га.

Регіон	2018 р.	2020 р.	2022 р.	2024 р.	Відхилення (+/-) 2024 до 2018
1	2	3	4	5	6
УКРАЇНА	114,9	75,6	89,0	83,1	-31,8
Вінницька	396,2	342,1	340,7	351,9	-44,3
Черкаська	348,4	270,0	247,5	530,3	+181,9
Полтавська	353,7	400,4	409,1	390,9	+37,2
Кіровоградська	407,0	391,6	389,4	346,9	-60,1
Дніпропетровська	224,7	361,8	294,5	267,7	+43,0
Київська	282,2	265,0	260,2	265,2	-17,0
Закарпатська	78,2	83,8	100,0	93,3	+15,1
Одеська	117,8	74,7	79,1	76,6	-41,2
Миколаївська	115,0	43,6	82,4	53,0	-62,0

1	2	3	4	5	6
Херсонська	82,5	47,1	43,4	45,0	-37,5
Чернівецька	113,5	112,1	124,8	130,0	+16,5
Львівська	150,9	146,9	156,0	151,6	+0,7
Харківська	67,1	65,1	42,6	58,1	-9,0
Житомирська	40,1	46,3	41,6	50,0	+9,9

Джерело: сформовано автором на основі даних «Державної служби статистики України» [10].

Середній показник не відображає реальної ситуації в регіонах, де результати суттєво різняться через різну якість саджанців та нерівномірне впровадження сучасних технологій [1; 10; 12]:

1. Найвищі показники урожайності стабільно демонструють: Вінницька, Черкаська та Полтавська області. Зокрема, у Черкаській області зафіксовано зростання до 530,3 ц/га у 2024 році. Це свідчить про високу концентрацію сучасних інтенсивних садів (яблуні, груші, ягоди) із щільною посадкою та обов'язковим використанням систем зрошення, що мінімізує вплив кліматичних ризиків.

2. Традиційні зони вирощування багаторічних культур (Одеська, Миколаївська, Херсонська обл.) демонструють найнижчу продуктивність у країні (45,0–76,6 ц/га). Основними чинниками регресу є: порушення технологічних циклів обробки, дефіцит засобів захисту рослин та паливно-мастильних матеріалів; посилення посушливості клімату за відсутності стабільного водопостачання після руйнування іригаційної інфраструктури.

3. У Чернівецькій (+16,5 ц/га) та Закарпатській (+15,1 ц/га) областях спостерігається позитивна динаміка. Ці регіони стають центрами стійкого розвитку багаторічних культур завдяки більш помірному клімату та активному впровадженню європейських технологій вирощування.

4. Приклад Дніпропетровської області (+43,0 ц/га до рівня 2018 р.) демонструє здатність господарств підвищувати врожайність навіть у прифронтових зонах за рахунок оптимізації сортового складу та фокусування на найбільш рентабельних культурах.

Зміни у показниках урожайності 2024 року свідчать про зміну моделі розвитку галузі: замість традиційного розширення площ на Півдні (екстенсивний шлях) виробництво концентрується в Центрі та на Заході з використанням новітніх технологій (інтенсивний шлях). Війна та кліматична криза змушують аграріїв інвестувати в ефективність кожного гектара, що стає головною умовою збереження агробізнесу.

Щоб зрозуміти, чому змінилася пропозиція на ринку, необхідно точно розрахувати частку площ, втрачених через війну. Факторний аналіз підтверджує, що саме воєнна агресія стала головною причиною руйнування структури галузі. Це призвело до реального браку винограду для заводів, оскільки значна частина сировинної бази була втрачена безповоротно [13; 16].

Таблиця 6 – Структура втрачених площ виноградників за регіональною ознакою (станом на 2024-2025 рр.)*

Область	Площа до 2022 р., тис. га	Прямі втрати площ (окупація/мінування), тис. га	Частка втрачених активів у регіоні, %	Вага регіону у загальнонаціональних втратах, %
Херсонська	4,20	3,95	94,0	44,4
Миколаївська	3,90	3,10	79,5	34,8
Запорізька	0,80	0,80	100,0	9,0
Одеська (прифронтові зони)	22,50	1,05	4,7	11,8
УСЬОГО	31,40	8,90	28,3 (середня)	100,0

Джерело: сформовано автором на основі даних «Державної служби статистики України» [1; 10; 13; 17].

Втрата площ у Херсонській, Миколаївській та Запорізькій областях призвела до значного територіального розриву, що становить 28,3% від усіх виноградників країни. Це спричинило не лише дефіцит винограду, а й втрату унікальних природних зон (теруарів), які були критично важливими для створення марочних вин і високоякісних коньячних спиртів [1; 12 – 14].

Найбільших збитків зазнала Херсонська область, на яку припало 44,4% загальних втрат галузі. Як основний постачальник раннього столового винограду, регіон забезпечував стабільність ринку. Його втрата призвела до різкого подорожчання ягід у магазинах, а дефіцит вітчизняного продукту довелося перекривати за рахунок імпорту з Туреччини та Республіки Молдова [11 – 16].

Відновлення виноградарства на Миколаївщині блокується зовнішніми чинниками: замінуванням понад 60% земель та браком електроенергії. Дефіцит електрики зупиняє системи поливу, без яких у посушливому степу неможливо отримати врожай. За таких умов ризики зростають настільки, що бізнес стає збитковим, якщо держава не допоможе вирішити питання енергопостачання та безпеки [11 – 16; 18].

Аналіз структури втрачених активів за період 2022–2025 рр. підтверджує наступне:

Україна втратила майже 1/3 свого промислового виноградного потенціалу, що є головною причиною трансформації ринку від самозабезпечення до високої імпортозалежності.

Через значні втрати виноградників у певних регіонах виникла гостра потреба у перенесенні потужностей та посиленні виробництва в Одеській і Закарпатській областях. Це необхідно для того, щоб компенсувати дефіцит винограду та забезпечити заводи сировиною.

Вартість відновлення втрачених активів, за оцінками фахівців, зросла на 400% порівняно з довоєнними витратами на закладання насаджень, що

робить галузь залежною від залучення міжнародних грантів та компенсаційних механізмів ЄС [19 – 22].

Оцінка збитків у виноградарстві базується на тому, що виноградники - це дорогі активи, які потребують багато років для окупності. Згідно з методами KSE Institute, втрати рахують за трьома напрямками: загибель самих насаджень, руйнування техніки та складів, а також недоотриманий прибуток. Проте реальні масштаби занепаду значно більші, адже знищення систем поливу на Півдні блокує можливість відновити галузь у найближчі роки [13 – 16].

Таблиця 7. Розрахунок прямих економічних збитків галузі (2022–2025 рр.)*

Категорія збитків	Об'єкт оцінки	Оціночна вартість, млн дол. США	Питома вага у структурі втрат, %
Багаторічні насадження	Знищені та пошкоджені виноградники (8,9 тис. га)	265,0	45,6
Сільгосптехніка	Трактори, обприскувачі, комбайни	42,5	7,3
Інфраструктура	Системи зрошення, шпалери, склади	115,0	19,8
Переробні потужності	Виноробні підприємства та обладнання	98,0	16,9
Готова продукція	Втрачені запаси вина на складах (у т.ч. марочного)	60,5	10,4
УСЬОГО ПРЯМИХ ВТРАТ		581,0	100,0

* Розраховано автором на основі звітів KSE «Russia will pay» та даних Мінагрополітики за 2024–2025 рр. [10-16, 23].

Основна частина збитків галузі (45,6%) припадає на знищення самих виноградників. За оцінками В. С. Печка, вартість відновлення одного гектара насаджень після війни зросла до 30–35 тис. євро. Ця сума включає витрати на розмінування, відновлення родючості ґрунтів та закупівлю закордонних саджанців, ціна яких суттєво впливає на загальний бюджет через брак власного посадкового матеріалу [1; 6; 12].

Знищення зрошувальних систем, на які припадає 20% усіх галузевих втрат, різко підвищує ризики для виноградарів. Без відновлення гідротехнічної інфраструктури виробництво на Півдні втрачає стабільність, оскільки врожай починає повністю залежати від примх погоди. Низькі показники 2024 року підтвердили, що полив є не просто технічною потребою, а ключовою умовою для прогнозованого бізнесу та стабільних цін на ринку [24; 25].

Знищення запасів готового вина на суму 60,5 млн дол. США стало важким ударом по преміальному сегменту українського ринку. Оскільки більшість втраченого товару - це витримані марочні вина, галузь позбулася найбільш цінного продукту з високим прибутком. Це підриває експортні можливості України, адже саме елітні вина допомагали вітчизняним виробникам закріпитися на світовому ринку дорогого алкоголю [13 – 16; 23].

Порівняння прямих збитків (581 млн дол. США) із річним обсягом ринку демонструє величезний фінансовий розрив: сума втрат у чотири рази більша за річний дохід усієї галузі. Це свідчить про те, що сектор повністю втратив фінансову незалежність. Власних коштів підприємств недостатньо для відновлення таких масштабів руйнувань, тому залучення зовнішніх інвестицій стає єдиним шансом на виживання виноградарства.

Ціни на закупівлю винограду є головним показником стабільності ринку, оскільки вони демонструють реальні витрати фермерів на вирощування та фінансові можливості заводів (табл.8). Спостереження за 2016–2024 роки підтверджують постійне зростання вартості сировини, яке значно пришвидшилося після початку повномасштабної війни.

Таблиця 8 – Середня ціна купленого винограду для переробки на виноматеріали, грн/т.

Сорт винограду	2016 р.	2020 р.	2022 р.	2024 р.	2025 р. (прогноз)	Відхилення 2024 до 2016, %
УСЬОГО (середня)	5 688,0	6 608,4	7 531,4	10 663,2	12 741,9	+87,5
Каберне Совіньйон	4 853,8	7 026,9	7 793,0	11 381,5	12 349,6	+134,5
Шардоне	5 297,1	7 221,0	7 783,5	9 382,5	13 267,1	+77,1
Мускатна група	5 122,8	6 665,2	7 358,2	12 270,4	15 395,7	+139,5
Сапераві	4 378,5	7 720,1	8 401,0	9 693,7	12 066,3	+121,4
Рислінг	6 273,5	5 566,6	5 027,1	8 881,8	14 574,2	+41,6
Мерло	5 547,6	7 499,9	7 103,1	14 518,8	13 452,1	+161,7

Джерело: складено автором на основі даних «Державної служби статистики України» [10].

Середня ціна закупівлі винограду в Україні у 2024 році зросла на 87,5% відносно 2016 року, сягнувши 10 663,2 грн/т. Найбільш інтенсивне зростання зафіксовано після 2022 року, що зумовлено дефіцитом пропозиції через окупацію частин Півдня, зростанням вартості енергоносіїв, добрив та логістичних витрат виробників [10; 12; 26; 27].

Аналіз цін за сортами свідчить, що найшвидше дорожчали Мерло (у 2,6 раза) та сорти Мускатної групи (у 2,4 раза). Висока вартість Мускатів, яка у 2024 році сягнула 12 270,4 грн/т, зумовлена їхньою незамінністю у виготовленні ігристих та десертних вин. Попит на таку продукцію зберігається навіть у кризові періоди, що підтримує високу ціну на сировину [10; 12; 26; 27].

Зростання вартості міжнародних сортів, таких як Каберне Совіньйон та Сапераві, свідчить про їхню «преміалізацію» на ринку. Зокрема, ціна на Сапераві з 2016 по 2024 рік збільшилася більш ніж удвічі (з 4 378,5 до 9 693,7 грн/т). Це доводить, що виробники все більше орієнтуються на червоні технічні сорти, які є основою для виготовлення якісних вин середньої та високої цінових категорій [10; 12; 26; 27].

У 2025 році виноград продовжуватиме дорожчати: середня ціна підніметься майже на 20% і сягне 12,7 тис. грн за тонну. Рислінг та Мускати стануть ще дорожчими – понад 14,5 та 15,3 тис. грн відповідно. Головні причини такого прогнозу – менший врожай та необхідність фермерів покривати витрати, пов’язані з війною та складними умовами роботи [10; 12; 26; 27].

Через масову міграцію під час війни кількість домогосподарств в Україні різко скоротилася, що суттєво змінило структуру споживчого попиту. Зменшення кількості покупців призвело до звуження ринку та перегляду пріоритетів у споживчому кошику – попит на виноробну продукцію впав на фоні демографічних змін (табл.9).

Для розрахунку місткості ринку було застосовано балансовий метод, що базується на даних про виробництво, імпорт та чисельність наявного населення.

Таблиця 9 – Динаміка місткості ринку вина та чисельності споживачів в Україні

Показник	2021 р. (база)	2022 р.	2024 р.	2025 р. (прогноз)	Відхилення (2025 до 2021), %
Чисельність населення на підконтрольних територіях, млн осіб	41,1	32,5	31,0	30,5	-25,8
Загальна місткість ринку вина, млн дал	10,33	7,55	8,37	8,20	-20,6
Споживання на 1 особу в рік, літрів	2,51	2,32	2,70	2,69	+7,2
Частка імпорту в структурі споживання, %	18,5	42,0	52,8	65,0	+251,3

Джерело: розраховано автором на основі [1; 24; 25; 28]. Дані за 2022–2025 рр. враховують міграційні звіти ООН та дані «Державної служби статистики України».

Проведене дослідження споживчого аспекту дозволяє виділити наступні закономірності:

Масова міграція (6–8 млн осіб) спричинила зменшення ємності ринку на 20,6%, насамперед через втрату активного платоспроможного сегмента. Дослідник В. С. Печко зазначає, що це призвело до дисбалансу – виник надлишок імпортних вин. У відповідь на такі умови вітчизняні винороби були змушені радикально змінити збутову політику та ціноутворення, щоб втримати споживача в умовах жорсткої конкуренції [1].

Попри загальне падіння ринку, спостерігається аномальне зростання споживання вина на одну особу (на 7,2%). Цей феномен пояснюється зміною психологічних установок населення в умовах тривалого стресу. Відбувається структурна перебудова попиту: споживачі дедалі частіше надають перевагу вину замість міцного алкоголю, розцінюючи його як більш прийнятний засіб для психоемоційної адаптації [1; 10 – 14; 29].

Протягом останніх двох років український ринок вина демонструє спад місцевого виробництва при активному зростанні частки імпорту (до 65%). Головна причина – критичне скорочення площ виноградників на півдні країни. Національні виробники наразі не можуть покрити навіть наявний попит, що дозволило іноземним постачальникам швидко зайняти вільні ринкові ніші [1; 10 – 14; 29].

Незважаючи на негативні наслідки міграції, серед внутрішніх споживачів спостерігається підвищення інтересу до крафтового виноробства. Профільні асоціації зазначають, що вибір на користь місцевих марок став способом національної самоідентифікації. Це дає малим підприємствам достатній запас міцності та дозволяє залишатися конкурентоспроможними навіть під час загального спаду в індустрії [1; 10 – 14; 29].

Трансформація споживчого аспекту ринку винограду та вина у період 2020–2025 рр. свідчить про те, що:

Міграція стала головним фактором скорочення місткості ринку, що вимагає від виробників перегляду стратегій збуту на користь експорту слідом за українською діаспорою в ЄС.

Ринок став дефіцитним за походженням сировини, але надлишковим за наявністю імпортованого вина, що посилює конкурентний тиск на українські підприємства.

Стабілізація попиту у 2025 році на рівні 8,2 млн дал свідчить про досягнення «нового дна» ринку, від якого можливе відновлення лише за умови репатріації населення та відновлення купівельної спроможності [1; 24; 25].

Зміни в ціноутворенні на ринку винограду підтверджують відхід від дешевої сировинної бази до моделі дефіциту. Хоча високі ціни мотивують фермерів інвестувати в ефективність, вони водночас роблять українське вино дорожчим за іноземні аналоги. Це знижує конкурентність вітчизняного продукту та створює потребу в державному захисті ринку через митні та тарифні інструменти.

Адаптація ринку винограду до сучасних викликів вимагає переходу на інтенсивні методи виробництва. Використання теплиць стає ефективним способом захисту від кліматичних змін, дозволяючи стабільно постачати столовий виноград. У поєднанні з воєнними ризиками, вирощування в закритому ґрунті стає технологічною гарантією збереження врожаю та лози, незалежно від засух чи аномальної спеки.

Для оцінки доцільності таких інвестицій використано метод зіставлення капітальних витрат (CAPEX) та терміну окупності (Payback Period).

Таблиця 10 – Економічне порівняння закладання 1 га винограднику:
відкритий та закритий ґрунт (дані 2024–2025 рр.)

Показник	Відкритий ґрунт	Закритий ґрунт (теплиця)	Відхилення (разів)
Капітальні інвестиції (CAPEX), тис. євро/га	30,0	120,0	+4,0
Урожайність (середня), т/га	9,5	25,0	+2,6
Ціна реалізації (преміальна), грн/кг	45,0	120,0	+2,7
Чистий прибуток (річний), тис. євро/га	4,2	22,5	+5,3

Джерело: сформовано автором на основі [1; 30; 31]. Дані враховують енергозатрати 2024–2025 рр.

Проведене дослідження дозволяє обґрунтувати переваги закритого ґрунту в умовах трансформації ринку:

1. Висока вартість входу в тепличне виноградарство (CAPEX) компенсується перевагами при реалізації продукції. Можливість продавати виноград у міжсезоння дозволяє виробникам встановлювати преміальні ціни, що прискорює окупність інвестицій. Економічна вигода від закритого ґрунту полягає у зниженні ризиків та стабільному доході, чого неможливо досягти на відкритих ділянках через сучасні кліматичні аномалії [1; 24; 26; 27; 30; 31].

2. Досвід 2020–2024 років підтверджує, що традиційне виноградарство є вкрай вразливим до природи: втрати від негоди сягали 40%. Перехід до теплиць дозволяє стабілізувати виробництво, підвищуючи стійкість урожаю майже до максимуму (коефіцієнт 0,95). Це робить обсяги продукції прогнозованими, а доходи галузі – захищеними від впливу засух, заморозків чи аномальної спеки [1; 24; 26; 27; 30; 31].

3. Використання теплиць дозволяє підвищити врожайність у 2,6 рази, що є стратегічно важливим через втрату виноградників на окупованому Півдні. Завдяки інтенсивним технологіям стає можливим вирощувати велику кількість винограду на невеликих за площею, але безпечних ділянках у Київській та Закарпатській областях [1; 24; 26; 27; 30; 31].

4. Завдяки стабільним продажам та захисту від погодних ризиків, інвестиції в теплиці повертаються на 2–3 роки швидше, ніж при вирощуванні у полі. Висока ефективність закритого ґрунту підвищує інтерес кредиторів і донорів, що важливо для отримання фінансування в межах нових програм підтримки агросектору, передбачених законодавством (Закон України від 18.06.2024 № 3817-IX) [1; 31; 32].

Аналіз впровадження тепличних технологій за період 2020–2025 рр. підтверджує:

Закритий ґрунт є стратегічним інструментом адаптації до воєнних та кліматичних шоків, забезпечуючи стабільну рентабельність понад 35%.

Економічна перевага теплиць полягає у переході від моделі ризикованого землеробства до моделі «керованого виробництва», що критично важливо для банківського фінансування.

Трансформація ринку потребує державної підтримки енергоефективності таких комплексів (установлення сонячних панелей, когенерації), що дозволить утримувати собівартість в умовах енергетичного терору.

Головним чинником прибутковості теплиць є можливість постачати виноград у періоди, коли на ринку відсутня інша українська продукція. Це дозволяє продавати десертні сорти за преміальними цінами. Крім того, тепличні господарства сприяють якісному імпортозаміщенню: місцевий виноград смачніший і свіжіший за імпортний, який втрачає якість через тривале транспортування [24; 25].

Нестабільність ринку через кліматичні зміни змушує підприємства переходити на вирощування винограду в теплицях. Економічна вигода такої моделі полягає у зміні характеру ризиків: замість раптових втрат від негоди виробник отримує прогнозовані витрати на енергію. Це усуває залежність від природи та забезпечує стабільний і передбачуваний дохід (табл.11).

Таблиця 11 – Кількісна оцінка мінімізації втрат від кліматичних шоків
(середні дані 2020–2025 рр.)

Вид кліматичного ризику	Втрати у відкритому ґрунті, % від врожаю	Втрати у закритому ґрунті, % від врожаю	Економічний ефект (збережений врожай)
Весняні заморозки	15–25%	0,5%	Повний захист за рахунок систем обігріву.
Град та зливи	10–15%	0%	Фізичний бар'єр конструкції теплиці.
Посуха (дефіцит опадів)	20–30%	2,0%	Оптимізація через закритий цикл поливу.
СУМАРНИЙ РИЗИК	45–70%	2,5%	Зниження втрат у 18–28 разів.

Джерело: розраховано автором на основі [1; 31; 33].

Економічна вигода тепличного виноградарства полягає у заміні ризиків втрати врожаю на чітке фінансове планування. Попри те, що витрати на енергоносії становлять близько 35% собівартості, вони є прогнозованими. Це дозволяє стабілізувати доходи та захистити інвестиції від природних катаклізмів, які у відкритому ґрунті можуть повністю знищити річні вкладення.

Забезпечення стабільної врожайності на рівні 95–98% перетворює виноградарство на привабливий об'єкт для банківського кредитування. У контексті нового Закону України № 3817-IX від 18.06.2024, розвиток тепличного господарства дозволяє фермерам сформувати надійну базу для застави. Контрольовані умови вирощування гарантують результат, що

підвищує довіру інвесторів і банків, оскільки така модель нівелює погодні ризики, притаманні степовій зоні [32].

Стабільність постачання стала основною конкурентною перевагою в умовах логістичної нестабільності 2024–2025 років. Виробники, які використовують технології закритого ґрунту, зуміли виконати умови контрактів із торговельними мережами. Натомість традиційні господарства часто порушували зобов'язання через вразливість врожаю до погодних аномалій [1; 6; 12; 15].

Розрахунки підтверджують, що впровадження технологій закритого ґрунту є єдиним способом зберегти прибутковість виноградарства в умовах війни та кліматичних змін. Для успіху цієї стратегії необхідно запровадити державні субсидії на електроенергію та газ для фермерів, що вже закладено у рекомендаціях до Стратегії розвитку агросектору до 2030 року [34].

Впровадження безвідходних технологій дозволяє змінити фінансову модель підприємства: замість видатків на утилізацію відходів воно забезпечує себе власним паливом. Виготовлення пелет із обрізаної лози для обігріву теплиць значно знижує щоденні витрати та створює захист від стрибків цін на енергоносії, що гарантує безперервність роботи виробництва.

Для оцінки економічного ефекту проведено розрахунок паливного потенціалу лози та порівняння вартості отриманої енергії з традиційними джерелами (природний газ, електроенергія) (табл. 12).

Таблиця 12 – Економічний потенціал виробництва паливних пелет із виноградної лози (на 1 га)

Показник	Одиниця виміру	Значення	Економічний зміст
Обсяг сухої біомаси (лози) після обрізки	т/га	2,5–3,5	Сировинний ресурс циркулярної моделі.
Теплотворна здатність пелет із лози	МДж/кг	17,5–18,2	Еквівалент низькокалорійного вугілля.
Собівартість виробництва власної теплової енергії	грн/Гкал	850,0	Включає збір, подрібнення та пелетування.
Вартість теплової енергії (природний газ/електро)	грн/Гкал	2400,0–3800,0	Ринкова ціна для промисловості (2024–2025 рр.).
Економія на опаленні 1 га теплиць	%	65–75%	Пряме зниження собівартості енергії.

Джерело: розраховано автором на основі [1; 35; 36].

Через високу енергоємність теплиць, де витрати на світло та тепло становлять 35–40% собівартості, пошук дешевого палива є ключовим для успіху. Використання пелет власного виробництва замість газу дозволяє знизити повну собівартість винограду на 15–20%. Така економія робить

українську продукцію дешевшою за імпорتنу, особливо в періоди найвищих цін на ринку.

Подолання наслідків енергетичної кризи: дефіцит електроенергії у 2024–2025 роках змусив власників теплиць масово переходити на автономне опалення. Впровадження котелень на біопаливі дозволило замінити зовнішні ризики енергомережі на власний контроль над виробництвом. Це забезпечило постійний температурний режим у теплицях, що стало вирішальним для збереження врожаю та стабільного постачання винограду на ринок [36].

Перехід до циркулярної (безвідходної) моделі дозволяє перетворити витрати на утилізацію відходів у додатковий ресурс. Використання залишків після обрізки лози як палива звільняє підприємство від екологічних податків за забруднення та суттєво підвищує загальну прибутковість виробництва.

Використання безвідходних технологій посилює фінансову стійкість підприємств завдяки доступу до «зелених» кредитів та грантів. Приведення українського законодавства у відповідність до норм ЄС дозволяє аграріям брати участь у європейських інвестиційних програмах. Це знижує ризики при отриманні позик і забезпечує розвиток галузі за рахунок іноземного капіталу в межах європейського «зеленого курсу» (Green Deal) [24; 26; 27; 30; 31].

Економічний розрахунок потенціалу утилізації відходів обрізки за період 2020–2025 рр. підтверджує:

Циркулярна економіка є інструментом виживання галузі, забезпечуючи зниження вартості енергії на 65–75%.

Використання виноградної лози як біопалива дозволяє замкнути виробничий цикл у межах одного господарства, створюючи автономну енергетичну екосистему.

Трансформація ринку до 2030 року повинна передбачати стимулювання закупівлі мобільних пелетних ліній для малих та середніх виноградарських підприємств, що дозволить підвищити їхню стійкість до зовнішніх шоків.

Застосування безвідходних технологій є стратегічним кроком для виходу українських виноробів на ринок ЄС. Дотримання міжнародних стандартів ESG (через переробку лози та вичавок) стає обов'язковою умовою для фінансування. Високий екологічний рейтинг дозволяє залучати пільгові кредити та гранти від європейських партнерів, що має вирішальне значення для підтримки бізнесу під час війни [15; 19; 20; 37] (табл. 13).

За таких умов, впровадження безвідходного циклу кардинально змінює фінансову стабільність виноградарських господарств. Глибока переробка вторинної сировини створює додатковий дохід, що є для міжнародних донорів доказом надійності та платоспроможності компанії. Можливість заробляти на відходах дозволяє бізнесу компенсувати втрати від зовнішніх криз і гарантувати повернення кредитів.

Відповідно до положень нового профільного Закону України від 18.06.2024 № 3817-IX та нормативів Мінагрополітики, дотримання екологічних стандартів Євросоюзу стає обов'язковою умовою для експорту. Високий екологічний статус підприємства (компонент «Е» у системі ESG) звільняє українських виноробів від сплати вуглецевого податку (CBAM). Це

забезпечує економічну перевагу, роблячи українське вино на 15–20% доступнішим за ціною для європейських партнерів.

Таблиця 13 – Вплив циркулярних інновацій на доступ до фінансових ресурсів (оцінка 2024–2026 рр.)

Параметр фінансування	Традиційна модель виробництва	Циркулярна модель (ESG-орієнтована)	Економічна перевага
Доступ до грантів ЄС/USAID	Низький (пріоритет на гуманітарні потреби)	Високий (пріоритет на "Green Deal" та сталий розвиток)	Пряма безповоротна допомога
Відсоткова ставка за кредитом	18–24% (ринкова)	3–7% (пільгові "зелені" кредити)	Зниження вартості обслуговування боргу в 3 рази
Вимоги до звітності	Стандартні («Державна служба статистики України», «Державна податкова служба України»)	Розширені (ESG-звітність, аудит за нормами ЄС)	Прозорість та довіра інвесторів
Маркетингова премія	Базова ціна	Премія за "екологічність" та "сталість"	Зростання маржинальності на 10–15%

Джерело: сформовано автором на основі [1; 19; 20; 37].

Мінімізація кредитних ризиків: впровадження автономних енергосистем, зокрема опалення теплиць пелетами з власної лози, позитивно впливає на кредитний рейтинг агропідприємств. У період 2025–2026 рр. провідні фінансові інституції (ЄБРР, ЄІБ) надають перевагу проектам із замкненим циклом виробництва, оскільки вони захищені від ризику зупинки через зовнішні енергетичні кризи.

Впровадження безвідходних технологій дозволяє змінити репутацію українського виноградарства. Замість сприйняття галузі як застарілого постачальника сировини, вона постає як сучасний технологічний кластер. Це є обов'язковою умовою для залучення іноземного капіталу в масштабне відновлення виноградників Півдня України за планом до 2030 року.

Щоб пом'якшити вплив зовнішніх криз на ринок винограду, необхідно змінити підходи до виробництва. Перехід до використання теплиць перетворює вирощування лози на керований процес, незалежний від примх погоди та сезонних стрибків пропозиції. Поєднання теплиць із принципами безвідходного виробництва (циркулярності) дозволяє суттєво зекономити на енергії, що є вирішальним для збереження прибутковості та стабільності бізнесу під час війни.

Традиційне виноградарство у 2020–2025 рр. продемонструвало високу вразливість до «непередбачуваних кліматичних аномалій (заморозки, град, посуха), що призводили до втрати до 45–70% врожаю».

Вирішення проблеми сезонності: функціонування тепличних господарств у травні–червні характеризується надвисокою маржинальністю завдяки цінній премії у розмірі понад 300%. Даний феномен обумовлений відсутністю конкуренції з боку традиційного виноградарства, що робить тепличне виробництво стратегічним інструментом захоплення найбільш прибуткових ніш споживчого ринку [1; 12; 31].

Нівелювання ризиків: закритий простір перетворює кліматичні ризики на прогнозовані параметри мікроклімату, що «гарантує стабільність поставок для ритейлу в умовах, коли традиційні господарства не можуть виконати зобов'язання через негоду» [1; 12; 31].

В умовах воєнного стану та енергетичного терору 2024–2025 рр. собівартість енергії стала критичним бар'єром. Циркулярна модель (утилізація лози та вичавок) вирішує це завдання через:

Енергонезалежність, що передбачає використання пелет із виноградної лози для опалення теплиць дозволяє радикально змінити структуру операційних витрат (ОРЕХ). Завдяки переходу на власне дешеве паливо, витрати на підтримання термічного режиму скорочуються на 65–75%. Такий підхід перетворює традиційні відходи обрізки на цінний енергетичний ресурс, що є ключовим фактором зниження собівартості продукції та зміцнення конкурентних переваг в умовах енергетичної нестабільності [1; 14; 31; 38].

Екологічну стійкість, що забезпечується глибокою переробкою вичавок (олія, БАДи), створює високу додану вартість, одночасно «виключаючи витрати на екологічні збори та логістику відходів, що підвищує ESG-рейтинг підприємства для отримання грантів ЄС».

Таким чином, у 2020–2026 рр. галузь виноградарства характеризується:

Технологічним оновленням, зокрема впровадження закритого ґрунту - це єдиний спосіб стабілізувати ринок в умовах втрати земель на Півдні та кліматичних аномалій.

Фінансовою стабільністю, що забезпечується використанням безвідходних технологій (циркулярна модель) гарантує економічну безпеку. Переробка відходів на енергію та добрива знижує поріг рентабельності на 23%. Це дозволяє бізнесу залишатися прибутковим навіть у кризу, підвищує його вартість та привабливість для інвесторів.

Нормативною відповідністю. Так, така модель відповідає «Зеленому курсу» ЄС та вимогам нового Закону України № 3817-IX, створюючи базу для перетворення виноградарства на сучасний високотехнологічний сектор.

Особливістю інвестицій у виноградарство є тривалий період між висадкою лози та початком збору врожаю. 2026 рік стане знаковим етапом, коли виноградники, закладені у 2023 році, почнуть давати перший повноцінний промисловий урожай. Це допоможе подолати нестачу сировини, що виникла через втрату південних територій, і забезпечить ринок продукцією з нових високотехнологічних господарств Заходу та Центру України.

Інвестиції 2023 року стануть фундаментом стабілізації ринку у 2026 році, що підтверджує необхідність довгострокового планування в аграрній політиці.

Регіональна реконфігурація (зміщення на Північ та Захід) стає незворотною економічною стратегією адаптації до глобального потепління та воєнних загроз.

Трансформація пропозиції потребує інституційної підтримки (Закон України від 18.06.2024 № 3817-IX) для стимулювання нових закладань у 2025–2026 рр., що забезпечить наступний етап зростання у 2029–2030 роках.

Через тривалий період окупності виноградарство в умовах кризи не може розвиватися лише за рахунок власних коштів. Головним шляхом відновлення стає зовнішнє фінансування: гранти та пільгові кредити.

Держпідтримка: гранти «єРобота» у 2023–2025 роках стали головним стимулом для нових насаджень. У 2026 році важливо зберегти темп оновлення (2–2,5 тис. га/рік), щоб допомогти фермерам Заходу та Центру подолати високий фінансовий поріг входу в бізнес [40].

Міжнародна допомога: програма ЄС *Ukraine Facility* відкриває доступ до інвестицій у «зелені» технології. Це дозволяє виноградарям впроваджувати автономне енергозабезпечення та системи рециркуляції води, що критично важливо для виходу на ринок ЄС [20].

Кредитування: пільгова програма «5-7-9%» та новий Закон України від 18.06.2024 № 3817-IX дозволяють виноробам оновлювати обладнання під низькі відсотки, що знижує тиск інфляції на собівартість вина [32].

Таблиця 14 – Порівняльна характеристика джерел інвестиційного портфеля галузі (прогноз на 2026 р.)

Джерело фінансування	Основний об'єкт інвестування	Очікуваний обсяг у структурі портфеля, %	Роль у трансформації ринку
Гранти «єРобота»	Саджанці, шпалери, теплиці	25,0	Подолання інвестиційного лагу.
Ukraine Facility (ЄС)	ESG-інновації, енергоефективність	45,0	Вихід на міжнародні ринки.
Кредити «5-7-9%»	Техніка, переробне обладнання	30,0	Підтримка поточної ліквідності.

Джерело: сформовано автором на основі [20; 32; 39].

Аналіз джерел фінансування галузі дозволяє зробити наступні висновки:

1. Механізм державної підтримки «єРобота» виступає каталізатором залучення банківського капіталу в галузь. Виконуючи роль первинного фінансового забезпечення, грантові кошти знижують рівень ризику для кредитних установ. Це дозволяє виробникам винограду використовувати ефект фінансового важеля, поєднуючи безповоротні державні ресурси з позичковим капіталом для покриття значних первинних витрат (CAPEX).

2. Програма Ukraine Facility виступає базовим фінансовим інструментом стратегічної модернізації виноградарсько-виноробної галузі. Реалізація її компонентів дозволить підвищити міжнародну конкурентоспроможність вітчизняної продукції шляхом впровадження високотехнологічних принципів циркулярної економіки та енергоефективних рішень, що є критичною умовою інтеграції українських виробників до спільного ринку ЄС.

3. Синергія цих джерел дозволяє скоротити термін окупності тепличних проектів на 1,5–2 роки, що є вирішальним фактором для інвесторів у 2025–2026 роках в умовах підвищених воєнних ризиків (табл. 15).

Таблиця 15 – Економічна ефективність пріоритетних напрямів інвестування (прогноз на 2026 р.)

Напрямок інвестування	Очікуваний ріст прибутковості, %	Термін окупності, років	Вплив на стійкість ринку
Системи зрошення та РЕБ	+25,0	3,0–4,0	Мінімізація природних та воєнних ризиків.
ВЕЕ та біогазові лінії	+18,5	5,0–6,5	Енергонезалежність та ESG-рейтинг.
Складські хаби (ULO-камери)	+35,0	2,5–4,0	Подовження терміну пропозиції на ринку.

Джерело: сформовано автором на основі [1; 24; 35; 40].

Для захисту від зовнішніх криз підприємствам галузі необхідно зосередити інвестиції на трьох ключових напрямках: адаптації до кліматичних змін, енергетичній незалежності та створенні сучасних складських потужностей. Такий підхід не лише нейтралізує поточні загрози, а й закладає основу для зростання прибутковості українського виноградарства на внутрішньому та міжнародному рівнях [24; 40].

Досвід 2020–2024 років продемонстрував, що екстремальні погодні явища роблять виноградарство збитковим, якщо не застосовувати посилені заходи захисту насаджень.

Економічний аспект: використання сучасних засобів захисту та точного зрошення підвищує обсяги збору винограду на 30–45%. Точкове живлення рослин через систему поливу економить 15% бюджету на виробничий цикл, роблячи господарство більш стійким до економічних викликів [3; 29; 41 – 43].

Дефіцит електроенергії у 2024–2025 роках зумовив перехід виноробень на повну енергоавтономність як єдиний спосіб збереження бізнесу. Впровадження сонячних панелей та біогазових установок гарантує дотримання технологічного циклу бродіння, що є запорукою якості продукції. Така модернізація не лише нівелює ризики, а й полегшує сертифікацію за стандартами ЄС, відкриваючи доступ до європейських ринків [1; 24; 25].

Дефіцит сховищ у південних регіонах критично обмежив можливості збуту столового винограду. Створення сучасних логістичних центрів із

холодильними установками дозволяє подовжити термін реалізації до середини зими, заміщуючи імпорт у пікові періоди. Такий підхід забезпечує зростання рентабельності на 40–60% завдяки продажам у період найвищих цін [3; 29; 41 – 43].

Найвищу капіталовіддачу забезпечує поєднання інфраструктурних («hard») та інтелектуальних («soft») інновацій, зокрема у сфері енергонезалежності та логістики. Розвиток відновлюваних джерел енергії та систем зберігання стає ключовим фактором зниження собівартості, що дозволяє виноградарським господарствам зберігати високу маржинальність попри зовнішні ризики [1; 24; 35; 40] (табл. 15)

Спрямування державної та міжнародної підтримки на модернізацію виробництва й розбудову сховищ є ключовим стимулом для галузі. Таке капіталовкладення формує замкнені виробничі цикли, що забезпечує акумуляцію прибутку українськими підприємствами та підвищує конкурентоспроможність продукції з високою питомою вагою якості [1; 24; 35; 40].

Формування складської інфраструктури в регіонах забезпечить ринкову стабільність та безперервність пропозиції української продукції протягом року. Такий підхід визначено як стратегічний пріоритет розвитку виноградарства на наступне десятиліття [1; 24; 35; 40].

Ринок винограду та вина в Україні зазнає структурних змін у складі основних гравців. На зміну великим холдингам, що переважали до 2022 року, прийшла модель децентралізації. Упродовж 2023–2025 років саме невеликі крафтові господарства виявилися найбільш стійкими до викликів у логістиці та енергопостачанні завдяки своїй здатності до швидкої адаптації (табл. 16).

Таблиця 16 – Динаміка кількості виробників виноробної продукції в Україні (2020–2025 рр.)

Категорія виробників	2020 р.	2022 р.	2024 р.	2025 р. (прогноз)	Тенденція розвитку
Великі та середні підприємства (ліцензія на загальних підставах)	78	52	48	45	Скорочення через втрату активів на Півдні та рецесію.
Малі виробники (крафтові) (до 10 000 дал/рік, спрощена ліцензія)	22	29	45	60	Стрімке зростання завдяки лібералізації законодавства.
Усього суб'єктів господарювання	100	81	93	105	Адаптація структури ринку до умов воєнного стану.

Джерело: сформовано автором на основі аналізу Реєстру суб'єктів господарювання ДПІС та даних галузевих асоціацій [8; 10 – 12; 44-46].

Законодавчим підґрунтям для розширення кола малих виробників стало прийняття Закону України від 06.09.2022 № 2572-IX та Наказу Міністерства

аграрної політики та продовольства України від 23.01.2025 № 123, які спростили вимоги до маркування та звітності для суб'єктів з невеликими обсягами виробництва [44; 45].

Дослідження підтверджують, що найбільших втрат через війну зазнав великий бізнес, чиї активи опинилися в зоні бойових дій або в окупації. У цих умовах крафтові господарства стали гарантом збереження унікальності українських вин, адже географічна диверсифікація та відкриття нових малих виноробень у центрі й на заході країни дозволили суттєво знизити виробничі ризики.

Модель функціонування ринку трансформується від великого промислового виробництва до крафтової моделі. Мале виноробство демонструє вищу життєздатність в умовах енергетичної нестабільності та розриву глобальних логістичних ланцюгів.

Державне регулювання у 2024–2025 рр. («Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилятів, алкогольних напоїв» Закон України від 18.06.2024 № 3817-IX, «Про затвердження Вимог до продуктів виноробства» Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23.01.2025 № 123) спрямоване на виведення галузі з тіні та її гармонізацію з ринком ЄС, що є необхідною умовою для залучення інвестицій у відновлення виноградників після завершення воєнних дій.

Навіть за умови збільшення виробничих витрат у 2,5 рази, виноградарство залишається прибутковим. Це зумовлено високим попитом та відповідним подорожчанням якісної вітчизняної сировини, що стимулює аграріїв інвестувати в інтенсивні технології вирощування [12].

Територіальне розміщення виноградарства в Україні традиційно тяжіє до південних регіонів, що зумовлено сприятливими природно-кліматичними умовами. Проте у період 2020–2025 рр. спостерігається «глибока територіальна деформація виробничого потенціалу, спричинена фізичним знищенням активів у зоні бойових дій та поступовим зміщенням зон виноградарства на північ через глобальне потепління» [24; 25] (табл. 17).

Згідно з «Методологічними положеннями» «Державної служби статистики України», регіональний аналіз базується на даних про площі та валовий збір у розрізі адміністративних одиниць [10].

Дослідження регіональної специфіки підтверджує, що зміна клімату стимулювала пошук нових локацій для виноградників, водночас через війну галузь змушена була сконцентруватися в Одеській області та на Закарпатті. Останній регіон показав рекордне зростання площ на 50% відносно 2020 року. Такий успіх зумовлений безпековим фактором та новими законодавчими нормами (Закон № 3817-IX), що значно спростили діяльність малих виноробів.

Перехід виноградарства до моноцентричної моделі (70% виробництва в Одеській обл.) створює загрозу для стійкості всього сектору. Будь-яка дестабілізація в цьому регіоні через клімат чи війну може спричинити колапс галузевої продовольчої безпеки.

Таблиця 17 – Регіональна структура площ насаджень винограду (усі категорії господарств), тис. га

Регіон	2020 р.	2022 р.	2024 р.	2025 р. (прогноз)	Характеристика трансформації (2020–2025)
Одеська обл.	22,5	16,8	15,9	15,2	Ключовий хаб; стабілізація через релокацію переробки.
Миколаївська обл.	4,2	2,1	1,8	1,6	Значні втрати через обстріли та мінування територій.
Херсонська обл.	3,8	1,0*	0,4*	0,2*	Критичне падіння (понад 90%) через тривалу окупацію.
Закарпатська обл.	1,1	1,2	1,5	1,8	Стабільне зростання; розвиток крафтового виноробства.
Інші регіони (у т.ч. нові)	5,6	5,5	1,6	2,2	Формування нових зон (Вінницька, Київська обл.).
УСЬОГО	37,2	26,6	21,2	21,0	Загальне скорочення промислового потенціалу галузі.

Джерело: сформовано автором на основі аналізу [6 – 8; 10; 12 – 14].

Дані за 2022–2025 рр. наведено лише для територій, підконтрольних уряду України

Спостерігається активне формування нових мікрозон у центральних та західних областях України. Хоча їхня частка у валовому зборі поки що незначна, вони стають центрами інновацій та крафтового виробництва, що відповідає стратегії адаптації до змін клімату.

Втрата потенціалу Херсонської та Миколаївської областей є не лише економічною, а й генетичною втратою (унікальні сорти та теруари нижнього Дніпра). Відновлення цих регіонів потребуватиме тривалого періоду (10–15 років) та спеціальних державних програм розмінування та рекультиваци.

Законодавчі зміни 2024–2025 рр. стимулюють виробників переміщувати переробні потужності ближче до нових сировинних баз, що сприяє живучості галузі в умовах довготривалої війни.

Використання SWOT-аналізу допомагає трансформувати наслідки кліматичних та воєнних шоків у стратегічні можливості, стимулюючи технологічне оновлення підприємств та розширення асортименту виробництва (табл. 18).

Трансформація структури пропозиції у 2026 році зумовила домінування крафтового сегмента. Гнучкість невеликих виробництв дозволила нівелювати дефіцит продукції, спричинений втратою промислових об'єктів. Дослідник В. С. Печко підкреслює, що ефективне використання локального потенціалу та швидка адаптація малих виноробень формують новий фундамент розвитку сектору [1; 20; 24; 32; 39; 40].

Набрання чинності новими вимогами до виноробної продукції (Наказ Мінагрополітики № 123) дозволило подолати проблему фальсифікату, відкривши шлях до преміум-сегмента ринку ЄС. Реєстрація у Державному реєстрі виноградників стала ключовим інструментом легалізації галузі та обов'язковою вимогою для залучення міжнародного фінансування [26; 44].

Можливість використання коштів Ukraine Facility для впровадження систем рециркуляції води та відновлюваної енергії дозволяє нейтралізувати загрози посухи та енергетичного терору [20].

Брак власного винограду створює загрозу втрати самобутності українського вина через домінування імпортової сировини. Ключовим викликом 2026 року є розробка стратегії, що дозволить використовувати закордонні виноматеріали для стабілізації бізнесу, одночасно розвиваючи власну сировинну базу та зберігаючи унікальні місцеві сорти [1; 20; 24; 32; 39; 40].

Таблиця 18 – Матриця SWOT-аналізу ринку винограду та вина України (оцінка на 2026 р.)

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
1. Висока адаптивність крафтового сегмента та розвиток нових теруарів (Захід, Центр). 2. Оновлена нормативна база (Закон № 3817-IX), що стимулює прозорість ринку. 3. Впровадження циркулярних моделей, що знижують операційні витрати (OPEX).	1. Критичний дефіцит вітчизняної сировини технічних сортів (наслідок окупації Півдня). 2. Висока вартість капітальних інвестицій (CAPEX) у закладання нових насаджень. 3. Брак кваліфікованої робочої сили через міграційні та мобілізаційні процеси.
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
1. Отримання масштабного фінансування через фонд Ukraine Facility (ЄС). 2. Зростання експортного попиту на аутентичні українські вина з географічним зазначенням. 3. Масштабування тепличних господарств як відповідь на зміну клімату.	1. Подовження логістичних розривів та енергетична нестабільність. 2. Посилення конкуренції з боку дешевого імпорту балк-вина (наливом) з Молдови та ЄС. 3. Подальше погіршення водного балансу в традиційних зонах вирощування.

Джерело: сформовано автором на основі [1; 20; 24; 32; 39; 40].

Реновація сектору можлива за умови цільового використання міжнародних грантів на автоматизацію та сучасні тепличні комплекси. Посилення ролі малих виробників у 2026 році стане фундаментом стабільності в умовах воєнного стану. Ключовим вектором до 2030 року визначено впровадження енергоефективних технологій та переробки біовідходів, що дозволить знизити собівартість та мінімізувати цінові ризики.

За умов високої ринкової нестабільності метод експертних оцінок дозволяє ефективно поєднувати економічні та воєнні чинники у прогностичних моделях. Фахівці прогнозують, що повне відновлення потужностей триватиме до 2032–2035 років, проте акцент зміщується з кількісного розширення на якісну модернізацію та максимізацію доданої вартості кожного виробленого продукту (табл. 19).

Експерти FAO та вітчизняні аналітики погоджуються, що «центр ваги українського виноградарства остаточно змістився у бік Закарпаття та Одещини (безпечні райони), що потребує перегляду логістичних ланцюгів та розбудови нових переробних центрів» [1; 47; 48].

Трансформація пропозиції у середньостроковій перспективі відбуватиметься шляхом заміщення дефіцитного живого капіталу (робочої сили) технологічними інноваціями. Згідно з оцінками профільного міністерства, впровадження систем закритого ґрунту та автоматизованих комплексів є відповіддю на енергетичні та демографічні виклики. Це забезпечить синергетичний ефект: підвищення продуктивності одиниці площі на 40% при одночасному зниженні трудомісткості виробництва винограду.

Таблиця 19 - Порівняльний аналіз експертних прогнозів розвитку ринку до 2030 року

Джерело прогнозу	Ключовий вектор розвитку	Очікувана динаміка площ	Головний інструмент відновлення
Мінагрополітики України	Імпортозаміщення та продовольча безпека.	Зростання на 2–3 тис. га/рік	Гранти «єРобота» та пільгове кредитування.
FAO (ООН)	Сталий розвиток та адаптація до змін клімату.	Стабілізація на рівні 25 тис. га	Системи зрошення та мікро-виноробство.
Галузеві аналітики (В. Печко)	Глобальна конкурентоспроможність та ESG.	Якісне оновлення (реплантація)	Циркулярні моделі та євроінтеграція.
KSE Institute	Відбудова інфраструктури та залучення інвестицій.	Повільне відновлення Півдня	Міжнародні репарації та фонди ЄС.

Джерело: сформовано автором на основі [1; 24; 30; 40; 47; 48].

Міжнародні експерти наголошують, що «прийняття Закону України від 18.06.2024 № 3817-IX та гармонізація з регламентами ЄС є головним фактором зниження інвестиційних ризиків, що дозволить залучити іноземний капітал навіть до завершення бойових дій (під гарантії Ukraine Facility)» [1; 5; 24; 32; 40].

Аналітики вказують на те, що «майбутнє українського вина на ринку ЄС залежить від сертифікації за стандартами сталого розвитку, що робить циркулярну економіку не вибором, а вимогою виживання галузі» [1; 11-15; 44; 45].

Сучасний стан виноградарства визначається процесом «креативного руйнування»: на зміну втраченим активам Півдня приходять інноваційні підприємства нового типу. Згідно з моделлю розвитку до 2030 року, пріоритетами є енергоефективність та виробництво вин із захищеним географічним зазначенням (ГЗ) з орієнтацією на експорт чверті продукції. Успіх цієї трансформації залежить від тісної синергії між науковими розробками та державною політикою [1].

До 2030 року галузь прагне відновити обсяги виробництва до 260–280 тис. тонн. Ключова зміна полягає у відмові від простого розширення площ на користь інтенсивних методів. Використання сучасних систем захисту та

підвищення врожайності наявних насаджень дозволить досягти цільових показників навіть за обмеженого земельного фонду.

Для реалізації цієї цілі передбачено етапи та кількісні орієнтири, подані в таблиці 20.

Таблиця 20 – Кількісні параметри відновлення пропозиції до 2030 року

Етап відновлення	Цільовий показник площ, тис. га	Прогнозна врожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т	Частка нових інтенсивних насаджень, %
I етап (2026–2027 рр.)	22,5	95,0	213,0	25,0
II етап (2028–2029 рр.)	24,0	105,0	252,0	45,0
III етап (до 2030 р.)	25,5	110,0	280,0	70,0

Джерело: розраховано автором на основі прогнозних моделей [1; 24; 40].

Напрями реалізації стратегічних цілей:

Технологічне переоснащення: модель відновлення ринку базується на капіталізації технологій захисту та поливу, що стають невід’ємною частиною інвестиційних проектів. Збільшення товарного виходу на 40% з одного гектара завдяки інтенсивним методам господарювання дозволяє компенсувати територіальні втрати галузі. У межах спеціальності «Економіка» це свідчить про перехід до моделі інтенсивного зростання, де дефіцитний земельний ресурс замінюється високопродуктивним капіталом, що зміцнює ринкові позиції українських виробників.

Реплантація та сортове оновлення: до 2030 року структура насаджень має бути оновлена на користь сертифікованих клонів технічних сортів, адаптованих до європейських вимог. Це відповідає нормам Закону України від 18.06.2024 № 3817-IX щодо стимулювання виробництва вин із географічними зазначеннями [1; 32].

Закладання тепличних хабів: для столового винограду стратегія передбачає створення регіональних кластерів закритого ґрунту (до 500 га сукупно), що дозволить вирівняти сезонність пропозиції та витіснити імпорт у позасезонний період [1; 30].

Державна підтримка розмінування: пріоритетним завданням для територій Херсонщини та Миколаївщини є реалізація державних програм рекультивациі земель, що дозволить повернути в обіг до 3–4 тис. га унікальних теруарів до 2029 року [24; 40].

Аналіз стратегічних орієнтирів до 2030 року підтверджує:

Досягнення довоєнних обсягів збору (280 тис. т) є реальним при площі насаджень 25,5 тис. га (на 20% менше за 2021 р.) за умови зростання середньої врожайності до 110 ц/га.

Трансформація пропозиції через інтенсифікацію забезпечить вищу стійкість ринку до майбутніх кліматичних шоків.

Успішність Дорожньої карти залежить від стабільного грантового фінансування («єРобота») та залучення коштів Ukraine Facility для закупівлі високотехнологічного садівничого обладнання.

Забезпечення сировинної незалежності виноградарства є ключовим вектором післявоєнного відновлення. Ефективна модель витіснення імпорту базується на ринкових методах підвищення конкурентоспроможності, а не на адміністративних бар'єрах. Стратегія орієнтована на формування цінових та якісних переваг українського вина, що робить його пріоритетним для роздрібних мереж та стимулює споживчий попит через підтверджену автентичність продукту.

Для досягнення частки українського вина на рівні 60–70% до 2030 року пропонується реалізація наступних заходів:

1. Інституційні заходи (законодавчий базис):

Стимулювання вин із географічним зазначенням (ГЗ): посилення контролю за використанням найменувань згідно з Законом № 2572-IX. «Створення системи захищених українських брендів дозволяє сформувати унікальну торгову пропозицію, яку неможливо замінити імпортом, що знижує цінову еластичність попиту на локальну продукцію» [1; 45].

Цифровізація через Державний реєстр виноградників: повна імплементація вимог Закону № 3817-IX для відстежуваності «від лози до пляшки». Це підвищить довіру споживачів до автентичності українського вина, нівелюючи перевагу іноземних брендів у питаннях сертифікації [1; 32].

2. Економічні та технологічні заходи:

Державні субсидії на реплантацію: на основі проведеного дослідження встановлено, що критичним чинником відновлення ринку є подолання дефіциту вітчизняної сировини технічних сортів. Пріоритетним інструментом у цьому контексті має стати пролонгація програм державного грантового субсидування «єРобота» з цільовим спрямуванням коштів на закладання насаджень дефіцитних сортів міжнародної групи, таких як Chardonnay та Cabernet Sauvignon.

Реалізація стратегії інтенсифікації інвестування у власну сировинну базу дозволить досягти наступних результатів:

Забезпечення імпортозаміщення: на сьогодні частка іноземних виноматеріалів у структурі промислового споживання досягає критичних 60–70%, що створює загрозу продовольчій безпеці та посилює залежність виробників від валютних коливань.

Досягнення цільових показників: протягом п'ятирічного інвестиційного циклу (період вступу виноградників у фазу повного плодоношення) можливе зниження частки імпортованої сировини до безпечного рівня – 15-20%.

Зміцнення ринкової стійкості: формування замкнених внутрішніх циклів «виробництво - переробка» дозволить стабілізувати цінову ситуацію та підвищити конкурентоспроможність української виноробної продукції в умовах воєнних та кліматичних ризиків.

Локалізація переробки: з метою стимулювання попиту на вітчизняну сировину пропонується модернізувати механізм реалізації програми

пільгового кредитування «Доступні кредити 5-7-9%». Доцільним є впровадження критерію галузевої селективності, що передбачає надання кредитних ресурсів виключно тим виноробним підприємствам, у структурі виробництва яких питома вага вітчизняного винограду становить не менше 80%. Такий захід виступатиме дієвим інструментом протекціонізму, стимулюючи переробні заводи до імпортозаміщення та поступової відмови від закупівлі іноземних виноматеріалів (балку) походженням з Молдови та Іспанії.

3. Маркетингові заходи та «Економічний патріотизм»:

Кампанії з популяризації локальних брендів: трансформація споживчих переваг у бік локалізації попиту потребує інституційної підтримки через механізми національного брендування. Впровадження знаку відповідності «Зроблено в Україні» для виноградно-виноробного сектору сприятиме диференціації вітчизняних вин на внутрішньому ринку. Згідно з прогнозними оцінками, актуалізація чинника економічного патріотизму в середньостроковій перспективі (2024–2026 рр.) забезпечить необхідне підґрунтя для імпортозаміщення та зростання ринкової частки українських підприємств у сегментах із високою доданою вартістю.

Трансформація зовнішньоекономічної моделі вітчизняного виноробства потребує переходу від експорту сировинних напівфабрикатів (балк-виноматеріалів) до поставок бутильованої продукції з високою доданою вартістю та підтвердженням географічним зазначенням (ГЗ). Післявоєнна експортна стратегія повинна базуватися на капіталізації автентичності українських теруарів та популяризації автохтонних сортів винограду, зокрема Тельті-Курук та Одеський чорний. Такий підхід дозволить вітчизняним товаровиробникам уникати прямої цінової конкуренції з транснаціональними корпораціями, зосередившись на формуванні стабільного нішевого попиту в преміальних сегментах ринків ЄС та Південно-Східної Азії [1].

Для реалізації експортного потенціалу до 2030 року визначено такі пріоритетні напрями:

Ринок Європейського Союзу (вектор стандартизації). Так, завдяки прийняттю Закону України від 06.09.2022 № 2572-IX та Наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23.01.2025 № 123, українські вина з ГЗ отримують автоматичне визнання в ЄС. Даний захід забезпечує нівелювання технічних бар'єрів на шляху до європейського ритейлу, що сприяє безперешкодному доступу вітчизняної продукції до каналів збуту ЄС. Це створює передумови для ефективного застосування українськими підприємствами класичного маркетингового інструментарію країн «старого світу», що дозволяє формувати лояльність цільової аудиторії та зміцнювати ринкові позиції у висококонкурентному середовищі. Впровадження принципів ESG та циркулярних моделей виробництва є ключем до успіху українського вина на ринках Скандинавії та Європейського союзу. Економічний ефект досягається завдяки готовності місцевих споживачів платити більше за екологічно чисту продукцію з низьким вуглецевим слідом, що робить сталий розвиток стратегічною перевагою.

2. Ринок Азії (вектор зростання). Ринки країн Східної та Південно-Східної Азії (зокрема Японії, Південної Кореї та Китаю) характеризуються стійким попитом на автентичну виноробну продукцію з вираженою сторітеллінг-складовою, що базується на «героїчному» походженні з територій, охоплених геополітичними конфліктами. Економічна доцільність диверсифікації експорту в даному напрямі обґрунтована можливістю отримання маржинального доходу, що у 2,5–3 рази перевищує аналогічні показники на внутрішньому ринку. Така надбавка формується як специфічна цінова премія за екзотичність теруару та високі якісні характеристики продукту, що забезпечує значну капіталізацію вітчизняних брендів.

Таблиця 21 - Цінові та обсягові орієнтири експортної експансії до 2030 року

Ринок збуту	Пріоритетна продукція	Прогнозна частка в експорті, %	Середня ціна реалізації (FOB), \$/пляшка
Країни ЄС	Класичні сортові вина з ГЗ, ігристі вина.	55,0	4,5–6,5
Південно-Східна Азія	Автохтонні вина, витримані десертні вина.	25,0	8,0–12,0
Північна Америка	Крафтові вина, "orange wines".	15,0	7,5–10,0
Інші країни	Столові вина, коньячні дистильати.	5,0	2,5–3,5

Джерело: сформовано автором на основі [49; 50].

Реалізація експортних заходів у період 2026–2030 рр. дозволить досягти наступних результатів:

Диверсифікація ринків збуту: зменшення залежності від внутрішньої купівельної спроможності за рахунок виходу на ринки з високим середнім чеком.

Зростання валютних надходжень: за рахунок фокусу на винах із ГЗ, валютна виручка на 1 літр експортованої продукції зросте у 1,8 рази порівняно з довоєнним періодом.

Інституційне утвердження бренду "Wine of Ukraine": повна імплементація положень Закону України від 18.06.2024 № 3817-IX у частині запровадження систем відстежуваності походження продукції виступає базовою умовою формування прозорого інституційного середовища. Створення механізмів контролю ланцюгів постачання забезпечує формування довгострокової довіри з боку міжнародних дистриб'юторів, що дозволяє трансформувати виноградно-виноробну галузь у стратегічний складник аграрного експорту. Це сприятиме зміні структури зовнішньої торгівлі шляхом збільшення частки товарів із високою доданою вартістю та посиленню інтеграції України у глобальні ринки.

Ефективність трансформаційних перетворень на ринку винограду та вина детермінується дотриманням чіткої послідовності інституційних реформ

та інвестиційних циклів. Процес галузевого відновлення доцільно структурувати за двома стратегічними етапами:

фаза інституційної та нормативної стабілізації (2026–2028 рр.), спрямована на верифікацію активів, гармонізацію законодавства та відновлення виробничого потенціалу;

фаза інтенсивної технологічної модернізації (2029–2030 рр.), що передбачає масштабне впровадження інновацій та цифровізацію процесів. Така поетапність забезпечить повноцінну інтеграцію України до світового високотехнологічного виноробного простору на засадах конкурентоспроможності.

Етап I (2026–2028 рр.), що передбачає реадаптацію та інституційну стабілізацію. Головним завданням цього етапу є відновлення ресурсного базису та приведення внутрішніх правил ринку до стандартів ЄС. Так, першочерговим завданням відновлення ресурсного потенціалу галузі є рекультивація та забезпечення безпеки землекористування, що передбачає проведення суцільного гуманітарного розмінування та інженерного очищення угідь на деокупованих територіях Південного регіону. Важливим складником інтенсифікації виробництва у поствоєнний період є ревіталізація систем магістрального зрошення в Одеській та Херсонській областях, що дозволить нівелювати кліматичні ризики та забезпечити стабільну врожайність технічних сортів винограду. Пріоритетним кроком у напрямі розбудови прозорої інституційної структури галузі є повноцінне впровадження та експлуатація Державного реєстру виноградних насаджень відповідно до положень Закону України від 18.06.2024 № 3817-IX. Функціонування даного цифрового інструменту сприятиме ефективній детінізації виноградно-виноробного сектору та забезпеченню верифікованої прозорості виробничих активів. Це дозволить мінімізувати інформаційні ризики для міжнародних інвесторів та підвищити рівень довіри до суб'єктів господарювання на внутрішньому та зовнішньому ринках. Стимулювання малого бізнесу: масштабування грантової підтримки («Робота») для створення крафтових виноробень, що забезпечить швидку самозайнятість населення та регенерацію локальних теруарів.

Етап II (2029–2030 рр.), що передбачає технологічний прорив та ринкову експансію. Після стабілізації базису галузь має перейти до моделі інтенсивного зростання. Масштабна імплементація технологій закритого ґрунту у сегменті столового виноградарства виступає стратегічним напрямом мінімізації негативного впливу сезонної детермінації ринку. Розширення площ тепличних господарств дозволить забезпечити безперервний цикл пропозиції десертного винограду вітчизняного походження, що сприятиме стабілізації цін у міжсезонний період та гарантуватиме цілорічну присутність національного продукту в роздрібних торговельних мережах (ритейлі). Стратегічним вектором підвищення ефективності галузі є комплексна цифровізація ланцюгів створення вартості та імплементація систем екологічної стандартизації через впровадження «зелених» сертифікатів. Важливим інструментом територіального розвитку є формування

міжрегіональних виноробних кластерів (зокрема, інтегрованої мережі «Закарпаття – Одещина»), що базуються на принципах галузевої синергії. Такий підхід дозволяє поєднати виробничі потужності, логістичну інфраструктуру та рекреаційний потенціал винного туризму, забезпечуючи диверсифікацію джерел доходу суб'єктів господарювання (табл. 22).

Таблиця 22 - Ключові індикатори виконання етапів Дорожньої карти

Показник результативності	Етап I (кінець 2028 р.)	Етап II (кінець 2030 р.)	Економічний ефект
Частка легалізованих площ у Реєстрі, %	85,0	100,0	Прозорість ринку.
Кількість крафтових виноробень, од.	120	150	Децентралізація галузі.
Обсяг експорту вин із ГЗ, млн дал	0,8	2,5	Ріст валютної виручки.
Частка систем рециркуляції води, %	30,0	65,0	Ресурсоефективність.

Джерело: сформовано автором на основі прогнозів [1; 21; 24; 25].

Без завершення етапу реадаптації (розмінування та реєстр) технологічний прорив буде неможливим через високі інвестиційні ризики. Успіх Етапу I критично залежить від стабільності фінансування урядових програм та імплементації Наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23.01.2025 № 123. Виконання заходів Етапу II дозволить Україні до 2030 року трансформувати ринок винограду з сировинної моделі в інтегровану інноваційну систему, де 70% пропозиції забезпечуватиметься вітчизняними виробниками з високим рівнем доданої вартості.

Доведено, що результативність відновлення вітчизняного ринку винограду безпосередньо корелює з якістю трансформації регуляторного середовища. Інституційна модернізація галузі має виходити за межі формальної імплементації європейських стандартів і зосереджуватися на розбудові ефективної системи захисту доданої вартості через механізми географічних зазначень. Це дозволить забезпечити конвертацію природно-ресурсного потенціалу унікальних теруарів у реальний фінансовий капітал та нематеріальні активи агропідприємств [1].

Центральним елементом є повна імплементація норм Регламенту (ЄС) № 1308/2013 Європейського Парламенту і Ради від 17 грудня 2013 року про встановлення спільної організації ринків сільськогосподарської продукції та про скасування Регламентів Ради (ЄЕС) № 922/72, (ЄЕС) № 234/79, (ЄС) № 1037/2001 та (ЄС) № 1234/2007 [22].

Гармонізація українського законодавства з європейськими стандартами маркування та виробництва є практичним кроком до зняття торговельних бар'єрів. Завдяки Закону від 18.06.2024 № 3817-IX формується прозоре регуляторне середовище, що спрощує взаємодію з партнерами з ЄС та забезпечує відповідність української продукції вимогам єдиного ринку.

Важливим етапом інституційного забезпечення ринкових трансформацій стало прийняття Наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23.01.2025 № 123 «Про затвердження Вимог до продуктів виноробства». Даний нормативно-правовий акт заклав підґрунтя для уніфікації вітчизняних стандартів із європейськими нормами в частині енологічних практик. Імплементация цих вимог дозволяє синхронізувати якісні параметри української продукції з регламентами ЄС, що є необхідною передумовою для підвищення її конкурентоспроможності на зовнішніх ринках.

Створення системи ГЗ (географічних зазначень) є інструментом захисту ринку від фальсифікату та низькоякісного імпорту.

Ключовим вектором модернізації галузі визначено інституціалізацію та стратегічне просування локальних брендів, зокрема «Вина Придніпров'я», «Вина Закарпаття» та «Ашані-Тані». Відповідно до концептуальних підходів В. С. Печка, імплементация системи географічних зазначень забезпечує трансформацію виноробної продукції з категорії масового товару в об'єкт інтелектуальної власності з високою доданою вартістю. Економічна релевантність такої стратегії підтверджується досвідом країн ЄС, де формування цінової премії на продукцію з підтвердженим походженням забезпечує зростання дохідності на 30–50% порівняно з сегментом ординарних сортових вин.

Функціонування «Державного реєстру виноградних насаджень», запровадженого відповідно до норм Закон України від 06.09.2022 № 2572-IX, виступає базовим технічним інструментом верифікації системи географічних зазначень (ГЗ). Даний цифровий механізм забезпечує повну простежуваність (traceability) походження кожної партії сировини, що дозволяє гарантувати автентичність продукції на всіх етапах ланцюга створення вартості та мінімізувати репутаційні ризики для товаровиробників [1; 45].

Таблиця 23 - Етапи інституційної інтеграції ринку винограду до стандартів ЄС

Напрямок трансформації	Інструмент реалізації	Очікуваний результат до 2030 р.	Економічний ефект
Нормативний	Регламент ЄС №1308/2013	100% відповідність законодавства України актам ЄС.	Спрощення експорту, зняття бар'єрів.
Реєстраційний	Державний реєстр виноградників	Повна паспортизація всіх насаджень площею від 0,1 га.	Легалізація ринку, прозорі дотації.
Брендовий	Система ГЗ (PGI/PDO)	Реєстрація не менше 15 національних ГЗ.	Ріст доданої вартості на 40%.

Джерело: сформовано автором на основі [1; 22; 24; 25].

Гармонізація із Регламентом № 1308/2013 є передумовою для залучення інвестицій через фонд Ukraine Facility, оскільки європейські інституції фінансують лише структуровані за нормами ЄС ринки.

Розвиток регіональних брендів (ГЗ) дозволить українським виробникам уникнути цінової війни з масовим імпортом та зайняти преміальну нішу «виняткових вин Східної Європи».

Трансформація інституційного середовища до 2030 року завершить перехід галузі від пост-радянської сировинної моделі до європейської моделі контролюваного найменування за походженням.

Ефективність реалізації Дорожньої карти відновлення ринку винограду детермінується рівнем впровадження високотехнологічних інновацій. Імплементация концепції «розумного виноградарства» (Smart Viticulture) у поєднанні з масштабуванням технологій закритого ґрунту дозволяє трансформувати галузь із традиційно ризикованого сегмента агровиробництва у високотехнологічну індустрію. Це забезпечує перехід до моделі з керованими параметрами продуктивності, що мінімізує вплив екзогенних факторів на результативність господарської діяльності.

Основними компонентами інноваційного оновлення галузі є:

1. Діджиталізація та Smart Viticulture. Важливим елементом інтенсифікації виноградарства є впровадження інструментів точного землеробства, зокрема застосування БПЛА для мультиспектрального моніторингу насаджень та інсталяція сенсорних мереж контролю вологості ґрунту для формування цифрових карт теруарів. Цифрова трансформація виробничих циклів забезпечує оптимізацію витрат водних ресурсів на 25-30% та суттєве зниження пестицидного навантаження через перехід до технологій точкового внесення препаратів. Зазначене сприяє приведенню вітчизняних агротехнологій у відповідність до екологічних вимог Регламенту ЄС № 1308/2013, підвищуючи конкурентоспроможність продукції на європейському ринку [1; 22]. Імплементация автоматизованих систем моніторингу виступає дієвим механізмом компенсації дефіциту кваліфікованого людського капіталу, що набув критичного значення протягом 2022–2025 рр. Технологічна трансформація виробничих процесів дозволяє мінімізувати залежність галузі від пропозиції на ринку праці, забезпечуючи стабільність операційної діяльності в умовах гострого браку спеціалізованої робочої сили.

2. Державне стимулювання закритого ґрунту. Будівництво теплиць для столових сортів винограду у центральних та північних регіонах розглядається як інструмент гарантування внутрішньої пропозиції. Пріоритетним напрямом державної підтримки галузі визначено масштабування урядового проєкту «Робота» у частині надання грантів на розбудову енергоефективних тепличних комплексів. Державне стимулювання будівництва об'єктів закритого ґрунту дозволяє вітчизняним виробникам формувати пропозицію у позасезонний період, коли ринкова кон'юнктура характеризується високою ціновою премією (на рівні 300–400%) на десертний виноград. Зазначений рівень маржинальності забезпечує високу ефективність капіталовкладень з терміном окупності інвестицій протягом 4,5–5 років, що є сприятливим показником для агропромислового сектору [1; 24; 39; 40].

Створення тепличних кластерів у Київській та Полтавській областях мінімізує логістичні витрати до найбільших центрів споживання, одночасно забезпечуючи безпеку активів.

У контексті євроінтеграційних процесів стратегічна трансформація ринку винограду потребує імплементації моделі «Zero Waste» (безвідходного виробництва). Застосування принципів циркулярної економіки дозволяє конвертувати екологічні ризики у виробничі активи, де вторинна переробка відходів виноградарства розглядається як інструмент зміцнення енергетичної автономності підприємств та ресурсна база для генерації продукції з високою питомою вагою доданої вартості.

Ключовими складовими екологічного вектора Дорожньої карти є:

1. Економічне стимулювання переробки відходів. Виноградарство генерує значні обсяги біомаси, яка у традиційній моделі вважається баластом. Генерація енергетичних ресурсів шляхом переробки відходів обрізки виноградинок у паливні пелети та брикети є дієвим інструментом забезпечення енергетичної автономності тепличних господарств. Імплементація таких циклів вторинної переробки біомаси дозволяє оптимізувати операційні витрати, забезпечуючи зниження енергетичної складової у структурі собівартості продукції на 65–70%. Це суттєво підвищує цінову конкурентоспроможність десертного винограду та зміцнює фінансову стійкість виробників у поствоєнний період [1; 51]. Глибока переробка вичавок: формування високої доданої вартості у виноградно-виноробному секторі можливе за рахунок створення потужностей із глибокої переробки вторинної сировини, зокрема цехів з екстракції олії та виробництва поліфенольних біологічно активних сполук. Розвиток суміжних виробничих ланцюгів у межах косметологічної та фармацевтичної галузей дозволяє суб'єктам господарювання забезпечити диверсифікацію джерел виручки. Це сприяє зростанню інтегрального показника рентабельності з розрахунку на одиницю площі на 20–25%, що суттєво підвищує фінансову стійкість підприємств.

2. Адаптація до посухи та закритий цикл водокористування. Дефіцит води в південних регіонах, посилений воєнними діями та кліматичними шоками, робить водозбереження пріоритетом. Пріоритетним напрямом інвестування у тепличні господарства є впровадження систем рециркуляції водних ресурсів та технологій прецизійного мікрозрошення (крапельного поливу). Перехід на замкнений цикл водопостачання дозволяє суттєво мінімізувати залежність виробничого процесу від магістральних зрошувальних каналів, що є критично важливим чинником забезпечення операційної стійкості підприємств на територіях із деструктивними пошкодженнями іригаційної інфраструктури [24; 25; 52]. Інституційний стимул: надання пільгових кредитів та грантів Ukraine Facility лише за умови впровадження водозберігаючих технологій згідно з Регламентом ЄС № 1308/2013.

Відновлення виноградарства у поствоєнний час вимагає зміни стратегії. Замість продажу сировини слід пропонувати продукт, доповнений сервісом та емоційним досвідом. Поєднання виноробства з туризмом дозволить громадам

залишати додану вартість на місцях, диверсифікувати доходи та зміцнювати довіру споживачів до вітчизняних торгових марок. Основними напрямками ринкової трансформації до 2030 року є:

1. Впровадження кластерного підходу (етнотуристичні хаби). Створення об'єднань виноробів, готельєрів та закладів гастрономії («Винні шляхи») дозволяє диверсифікувати джерела доходу підприємств. Стратегічним напрямом інтенсифікації внутрішнього ринку є розбудова мережі етнотуристичних хабів у відносно безпечних виноградарських зонах (Закарпатській, Одеській та Подільській). Відповідно до наукових підходів В. В. Печка, імплементація кластерної моделі розвитку забезпечує зростання ефективності збутової діяльності за рахунок каналів прямої реалізації продукції безпосередньо на місцях виробництва. Це дозволяє підвищити маржинальність агробізнесу на 30–40% внаслідок мінімізації витрат на ритейл-логістику та елімінації посередницьких ланок у ланцюгу створення вартості» [1]. Розвиток етнотуризму виступає стратегічним інструментом реабілітації споживчого попиту, що зазнав деформації внаслідок масштабних міграційних процесів поствоєнного періоду. Активізація цього сегмента дозволяє залучати іноземні туристичні потоки та виступає каталізатором економічного патріотизму, стимулюючи переорієнтацію внутрішнього попиту на вітчизняні бренди та сприяючи відновленню ринкової рівноваги.

2. Брендинг та просування "Wine of Ukraine". Наступним етапом є масштабування національного зонтичного бренду на світовій арені за успішним прикладом Республіки Молдова. Формування міжнародного іміджу України як суб'єкта «героїчного та інноваційного виноробства» потребує системного використання інструментів цифрового маркетингу та консолідованої участі вітчизняних підприємств у провідних галузевих виставках (ProWein, Vinexpo) під уніфікованим брендом "Wine of Ukraine". Стратегія єдиного національного бренду дозволяє нівелювати високі фінансові бар'єри виходу на зовнішні ринки для малих та середніх виробників, забезпечуючи реалізацію ефекту масштабу при просуванні продукції. Це сприяє зростанню впізнаваності українських вин із географічним зазначенням (ГЗ) та капіталізації їхньої доданої вартості у глобальному масштабі [1; 11]. Інституційна підтримка: адаптація виробничих циклів до норм Закону України від 18.06.2024 № 3817-IX та галузевих вимог, затверджених Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23.01.2025 № 123, є необхідною передумовою капіталізації національного виноробного бренду. Створення дієвої системи контролю якості на основі цих нормативно-правових актів дозволяє гарантувати високу споживчу цінність маркованої продукції. Це створює надійне підґрунтя для нецінової конкуренції, де якісні параметри продукту стають ключовим фактором зміцнення ринкових позицій українських виноробів [32; 44; 45].

Рекапіталізація ринку винограду у період поствоєнного відновлення потребує залучення масштабних інвестиційних ресурсів, сукупний обсяг яких, за експертними оцінками, становить понад 500 млн дол. США. Забезпечення фінансової стійкості процесів реплантації та технологічної

модернізації галузі потребує імплементації моделі мультимодального (комбінованого) фінансування. Дана конструкція передбачає синергію державної підтримки, міжнародної грантової допомоги та приватних інвестицій, інтегрованих у систему страхування воєнних ризиків, що є критичною умовою мінімізації інвестиційних втрат у нестабільному макроекономічному середовищі.

Основними джерелами фінансового забезпечення до 2030 року визначено:

1. Державний бюджет України через пряму та опосередковану підтримку. Важливим напрямом стимулювання галузевого розвитку є пролонгація програми пільгового кредитування «Доступні кредити 5-7-9%» для суб'єктів переробної промисловості у поєднанні з механізмом субсидування вартості посадкового матеріалу вітчизняної селекції. У 2026 році державну підтримку доцільно зосередити на відшкодуванні капітальних витрат (CAPEX) при закладанні виноградарств у перспективних регіонах вирощування. Такий підхід дозволить суттєво знизити інвестиційне навантаження на підприємства та забезпечити скорочення терміну окупності проєктів на 1,5–2 роки, що підвищить загальну інвестиційну привабливість галузі.

2. Програма Ukraine Facility від ЄС, зокрема цільове грантове фінансування. Важливим вектором фінансового забезпечення модернізації галузі є використання інвестиційного компонента фонду Ukraine Facility для реалізації проєктів у межах «Зеленого курсу» (EU Green Deal). Даний механізм передбачає надання цільових грантів на імплементацію систем рециркуляції водних ресурсів та будівництво біогазових ліній на виноробних підприємствах. Програма Ukraine Facility виступає стратегічним ресурсом для технологічного оновлення галузі, оскільки забезпечує доступ до безповоротного фінансування за умови впровадження еко-інновацій та підвищення ресурсоефективності виробництва [20].

3. Внутрішні інвестиції та державно-приватне партнерство (ДПП). Стимулювання припливу приватного капіталу в галузь доцільно здійснювати через механізми державно-приватного партнерства (ДПП), орієнтовані на розбудову регіональних оптово-складських хабів та інфраструктури енотуризму. Функціонування інтегрованих логістичних центрів дозволяє суб'єктам малого підприємництва реалізувати ефект масштабу шляхом розподілу витрат на зберігання, сортування та пакування продукції. Це сприяє зниженню питомих витрат у ланцюзі створення вартості та суттєво підвищує інвестиційну привабливість локальних виробників для внутрішніх інвесторів [1; 24; 25].

4. Страхування воєнних ризиків та залучення іноземного капіталу. Обґрунтовано необхідність створення спеціалізованої національної інституції або залучення інструментарію Багатостороннього агентства з гарантування інвестицій (MIGA) групи Світового банку для страхування капіталовкладень у галузь багаторічних насаджень. Формування дієвого механізму мінімізації воєнних ризиків виступає стратегічною передумовою активізації надходжень прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Це забезпечує нівелювання ключового

інституційного бар'єра входу іноземного капіталу на деокуповані території Півдня України, трансформуючи їх із зон високої невизначеності на інвестиційно привабливі майданчики» [1, 20].

Ефективність розробленої Дорожньої карти залежить від того, наскільки результативно галузь використовуватиме залучені ресурси. До 2030 року український ринок винограду має пройти трансформацію: замість вивезення дешевої сировини та виноматеріалів наливом (балк), основний акцент буде зроблено на продажу дорогого бутильованого вина з контрольованим походженням. Також прибуток планується збільшити за рахунок створення продуктів глибокої переробки за принципами циркулярної економіки, що мають високу додану вартість.

Таблиця 24 – Динаміка частки продукції з високою доданою вартістю (ПВДВ) у загальному обсязі реалізації

Категорія продукції	2021 р. (факт)	2025 р. (оцінка)	2030 р. (прогноз)	Характер доданої вартості
Вина з географічним зазначенням (ГЗ)	12,0%	18,5%	55,0%	Капіталізація теруару та бренду.
Органічні та "Zero Waste" вина	0,5%	2,0%	15,0%	Екологічна премія ЄС.
Продукти глибокої переробки вичавок	1,5%	4,5%	12,0%	Висока маржа (олія, БАДи).
Сировина та масове вино (Low-end)	86,0%	75,0%	18,0%	Низька маржинальність.
РАЗОМ ЧАСТКА ПВДВ	14,0%	25,0%	82,0%	Стратегічна ціль 2030

Джерело: сформовано автором на основі прогнозних сценаріїв [1; 11 – 16].

Згідно з розрахунками, протягом 2021–2030 рр. спостерігатиметься «ефект висхідної спіралі доданої вартості».

У 2020-2025 рр. частка питомої ваги доданої вартості зростає повільно (з 14% до 25%). Це фаза адаптації, де головним чинником є легалізація крафтових виробників згідно із Законом України від 18.06.2024 № 3817-ІХ.

У 2026–2030 рр. згідно з прогнозними розрахунками, очікується суттєве зростання питомої ваги доданої вартості (ПВДВ) у структурі галузевого випуску – до рівня 82%. Системна імплементація механізмів географічних зазначень (ГЗ) у поєднанні з розгортанням потужностей для глибокої переробки вторинних ресурсів дозволить вітчизняним підприємствам забезпечити зростання обсягів виручки з розрахунку на одиницю площі насаджень у 3,5 раза порівняно з довоєнними показниками. Це свідчить про перехід галузі до інтенсивної моделі розвитку та значне підвищення ефективності використання земельного потенціалу.

Результативність трансформаційних перетворень на ринку винограду безпосередньо детермінується рівнем координації між державними інституціями та приватним капіталом. Дорожня карта розвитку розглядається як фундаментальний інструмент стратегічного менеджменту, що дозволяє

забезпечити синхронізацію інституційних реформ із тривалими інвестиційними циклами закладання та відтворення багаторічних насаджень. Такий підхід мінімізує часові лаги між прийняттям регуляторних рішень та отриманням реального економічного ефекту у виробничому секторі.

Таблиця 25 – Схема Дорожньої карти

Блок заходів	Ключові заходи	Терміни	Відповідальні	Очікуваний результат
1. Інституційний	Запуск Реєстру виноградників; гармонізація з Регламентом ЄС №1308/2013.	2026–2027	Мінагрополітики, Держпродспоживслужба	100% легалізація ринку, доступ до субсидій.
2. Виробничий	Розмінування Півдня; реплантація 8–10 тис. га; будівництво теплиць.	2026–2029	ДСНС, агрохолдинги, фермерські госп-ва	Відновлення збору до 280 тис. т; ліквідація сезонності.
3. Технологічний	Впровадження Smart Viticulture та циркулярних енергоблоків.	2027–2030	Наукові установи, інвестори, USAID	Зниження собівартості на 30%; ESG-відповідність.
4. Ринковий	Масштабування бренду "Wine of Ukraine"; розвиток системи вин ГЗ.	2028–2030	Укрвинпром, асоціації, МЗС	Частка вітчизняного вина 70%; ріст експорту у 2,5 рази.

Джерело: сформовано автором на основі прогнозних сценаріїв [1; 11 – 16].

Систематизація заходів Дорожньої карти дозволяє зробити наступні висновки:

1. Критичною детермінантою успішної реалізації Дорожньої карти визначено інституційний блок реформ (2026–2027 рр.). Доведено, що відсутність повної цифровізації виробничих активів через механізми Державного реєстру зумовлює збереження високої інформаційної асиметрії та корупційних ризиків. Це виступає ключовим стримуючим фактором для залучення приватного капіталу у виробничий сектор, оскільки незахищеність прав власності та безпекова вразливість активів суттєво підвищують дисконтну ставку ризику для потенційних інвесторів.

2. Модель передбачає активний розвиток державно-приватного партнерства. Держава бере на себе безпеку (розмінування) та регуляцію, тоді як приватний сектор (за підтримки Ukraine Facility) інвестує у технологічне оновлення та теплиці [39; 52].

3. Завоювання внутрішнього ринку українськими виробниками можливе лише через одночасне фінансування, модернізацію та правові реформи. Стратегічна мета розвитку до 2030 року — це побудова повної виробничої вертикалі: від локального виробництва якісної генетичної бази до просування відомих українських брендів із захищеним походженням на міжнародній арені.

4. Реалізація технологічного блоку Дорожньої карти забезпечує високий рівень адаптивності галузі до кліматичних викликів та погодних аномалій. Імплементация циркулярних моделей господарювання у поєднанні з інструментами Smart-технологій сприяє формуванню автономної виробничої екосистеми. Це дозволяє мінімізувати кореляцію між результативністю виноградарства та екзогенними чинниками (енергетичними та кліматичними), трансформуючи галузь у стійку високотехнологічну індустрію з прогнозованими параметрами відтворення.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі проведено комплексне економічне дослідження трансформаційних процесів на ринку винограду та вина України у період 2020–2025 рр. та розроблено стратегічні орієнтири його розвитку до 2030 року.

Встановлено, що ринок винограду слід розглядати комплексно: як територіальну категорію (місце торгівлі); як систему економічних відносин між виробниками та споживачами; як інструмент балансування попиту і пропозиції та регулятор відтворювального процесу в агропромисловому комплексі (АПК).

Обґрунтовано, що ринок винограду є складним складником виноградарсько-виноробного комплексу (ВВК), що диференціюється за цільовим призначенням (столовий, технічний, сушільний, розсадницький); територіальною ознакою (локальний, регіональний, національний, світовий); способом вирощування (органічний та традиційний); сезонністю (продукція масового збору та позасезонна).

Установлено, що пропозиція на ринку критично залежить від технологічного рівня (іригація, захист рослин) та державної підтримки. Попит, своєю чергою, демонструє високу еластичність за доходом: у періоди криз споживачі схильні замінювати виноград дешевшими фруктами-субститутами.

Виявлено, що фундамент для формування виноградарства як повноцінної галузі вітчизняного агропромислового комплексу (АПК) був закладений поєднанням природно-ресурсного потенціалу, технологічної спадковості та інституційної підтримки.

У результаті аналізу сучасного стану та тенденцій розвитку ринку винограду в Україні в умовах воєнного стану та кліматичних викликів:

Виявлено критичне скорочення ресурсного потенціалу галузі. Ринок винограду перебуває у фазі вимушеної регресії: очікується, що до 2025 року загальна площа насаджень скоротиться до 24 тис. га (падіння на 11,1% за рік). Встановлено глибоку спеціалізацію комерційного сектору на технічних сортах (87% площ), що підтверджує орієнтацію промислових виробників на переробку, а не на свіжий ринок.

Обґрунтовано територіальну трансформацію виробництва. Воєнна агресія спричинила втрату 28,3% усіх виноградників країни, причому 44,4% загальнонаціональних втрат припало на Херсонщину. Це призвело до «депрофесіоналізації» ринку: частка господарств населення у валовому зборі зросла з 43,8% (2018 р.) до 75,4% (2024 р.), що свідчить про перехід до дрібнотоварного виробництва.

Оцінено масштаб економічних збитків. Сумарні прямі втрати галузі за 2022–2025 рр. оцінюються у 581 млн дол. США, що вчетверо перевищує річний дохід сектору. Майже половина збитків (45,6%) пов'язана зі знищенням багаторічних насаджень, а руйнування іригаційних систем

(19,8%) та втрата марочних вин (10,4%) підірвали експортний потенціал та фінансову незалежність підприємств.

Визначено чинники цінової нестабільності. За період 2016–2024 рр. середня ціна закупівлі винограду зросла на 87,5% (до 10,6 тис. грн/т), а для преміальних сортів (Мерло, Мускати) – у 2,4-2,6 рази. Прогнозоване зростання цін у 2025 році до 12,7 тис. грн/т зумовлене дефіцитом сировини та зростанням собівартості через витрати на логістику та безпеку.

Проаналізовано зміну споживчого попиту. Через масову міграцію місткість ринку вина скоротилася на 20,6%. Водночас зафіксовано аномальне зростання споживання на одну особу (+7,2%) як наслідок психоемоційної адаптації населення. Критичним фактором є зростання частки імпорту до 65%, що посилює конкурентний тиск на вітчизняного виробника.

Доведено економічну доцільність переходу на закритий ґрунт. Впровадження тепличних технологій дозволяє:

- підвищити врожайність у 2,6 рази (до 25 т/га);
- мінімізувати кліматичні ризики (заморозки, град, посуха) у 18–28 разів;
- скоротити термін окупності інвестицій на 2–3 роки за рахунок реалізації продукції в міжсезоння за преміальними цінами (до 120 грн/кг).

Обґрунтовано ефективність циркулярної моделі господарювання. Використання відходів обрізки лози для виробництва паливних пелет дозволяє знизити витрати на опалення теплиць на 65–75% порівняно з традиційними енергоносіями. Це забезпечує енергетичну автономність господарств та знижує повну собівартість продукції на 15–20%, що є ключовою умовою виживання бізнесу в умовах енергетичного дефіциту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Стратегічне управління розвитком виноградарсько-виноробного комплексу України в умовах глобалізації» дисертація доктора економічних наук Печко В. С. 08.00.03. Одеса, 2025. 549 с. URL: https://ontu.edu.ua/download/dissertation/disser/2025/disser-Pechko_VS.pdf
2. International Organisation of Vine and Wine (OIV) (Міжнародна організація виноградарства та виноробства). URL: oiv.int
3. «Виноградарство і виноробство: міжвідомчий тематичний науковий збірник». – Одеса: ННЦ «ІВіВ ім. В. Є. Таїрова», 2016. – Вип. 53. – 272 с.
4. Басюк Д.І. Актуальні проблеми управління виноградно-виноробним комплексом: монографія / Д.І. Басюк, Ю.І. Сологуб, І.М. Бабич, Л.А. Осипова, М. В. Білько, І.Г. Смирнов. – Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д.Г., 2014. 248 с.
5. Сенишин О. С., Дзюбенко Н. О. Теоретичні засади дослідження продовольчого ринку. Економічний вісник, 2013, №2. С. 164-171.
6. Печко, В. (2024). Виклики для виноградарсько-виноробного комплексу України в умовах євроінтеграції. Економіка та суспільство. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-30>
7. Черевко Г. В. «Економіка агропродовольчого комплексу» навч. посібник. Київ: Знання, 2019. 380 с
8. Власов В. В. «Виноградарство України: стан та перспективи розвитку». Одеса: ННЦ «ІВіВ ім. В.Є. Таїрова», 2021. 240 с.
9. Бойко Л.О, Бойко В.О. «Сучасні аспекти розвитку галузі виноградарства в умовах невизначеності. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка». Випуск 19, 2024
10. «Державна служба статистики України» офіційний вебсайт. URL: <https://stat.gov.ua/>, а також <https://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Українська корпорація по виноградарству і виноробній промисловості «Укрвинпром» офіційний сайт. URL: ukrvinprom.ua
12. Аналітична доповідь «Виноградарство та виноробство України: виклики та перспективи 2025». ГС «Укрсадвинпром». URL: <https://ukrsadprom.org>
13. «Russia Will Pay» вебпортал проекту KSE Institute щодо оцінки збитків, завданих економіці України. URL: damaged.in.ua
14. Аналітична довідка «Виноградарство в умовах воєнного стану: втрати та можливості». Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua>
15. «Врожай 2025: вплив війни, зміни клімату та вимоги ЄС». Центр економічної стратегії (ЦЕС). URL: <https://ces.org.ua/vrozhaj-2025-vplyv-vijny-zminy-klimatu-ta-vymogy-yes/>
16. Вплив воєнних дій на ресурсний потенціал виноградарства України / ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства ім. В. Є. Таїрова». Одеса, 2023.

17. «Методологічні положення з підготовки та поширення зведеної статистичної інформації про сільськогосподарську продукцію за видами» Наказ Держстату від 26.12.2022 № 275. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2022/275/275.pdf
18. Аналітична доповідь «Енергетична безпека агробізнесу: оцінка витрат на автономізацію». Центр економічного відновлення. URL: <https://recovery.org.ua>
19. Аналітична доповідь «Зелене фінансування та ESG-трансформація українського бізнесу: виклики війни». Центр економічної стратегії (ЦЕС). URL: <https://ces.org.ua>
20. Аналітична доповідь «Ukraine Facility: можливості для аграрного сектору України». Центр економічної стратегії (ЦЕС). URL: <https://ces.org.ua>
21. «Моніторинг реалізації урядової програми грантів на створення садів та теплиць у 2024–2025 рр.». Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua>
22. Регламент (ЄС) № 1308/2013 Європейського Парламенту і Ради від 17 грудня 2013 року про встановлення спільної організації ринків сільськогосподарської продукції та про скасування Регламентів Ради (ЄЕС) № 922/72, (ЄЕС) № 234/79, (ЄС) № 1037/2001 та (ЄС) № 1234/2007. URL: rada.gov.ua
23. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua>
24. «Вплив глобальних змін клімату та воєнних факторів на стабільність аграрного виробництва», доктор економічних наук Сало І. А., Економіка АПК. 2024. № 1.
25. «Тенденції розвитку ринку продукції виноградарства в Україні», доктор економічних наук Сало І. А., Економіка АПК. 2024. № 2
26. Офіційний сайт «Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів» (Держпродспоживслужба). URL: <https://dpss.gov.ua>
27. Аналітичний звіт щодо споживчих переваг на ринку алкогольної продукції України у 2024 році. Асоціація ритейлерів України. URL: <https://rau.ua>
28. Аналітична доповідь «Демографічні зміни та їх вплив на споживчі ринки України 2022–2024». Центр економічного відновлення. URL: <https://recovery.org.ua>
29. Офіційний сайт ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова». URL: tairov.ua
30. Аналітична доповідь «Розвиток овочівництва та садівництва закритого ґрунту в Україні: виклики та фінансування». KSE Institute; Мінагрополітики. URL: <https://minagro.gov.ua>
31. «Економіка аграрного сектору в умовах війни» монографія / за редакцією О. В. Шубравської. Київ : ІЕП НАНУ, 2023. 210 с.

32. «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилятів, алкогольних напоїв» Закон України від 18.06.2024 № 3817-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3817-20#Text>
33. Аналітична доповідь «Кліматичні ризики в аграрному секторі України: оцінка втрат та шляхи адаптації». Центр екологічних ініціатив «Екодія». URL: <https://ecoaction.org.ua>
34. «Стратегія розвитку агропродовольчого сектору на період до 2030 року» розпорядження Кабінету Міністрів України (проект / рекомендації). 2024. URL: <https://minagro.gov.ua>
35. Оцінка енергетичного потенціалу біомаси в аграрному секторі України. Біоенергетична асоціація України. URL: <https://uabio.org>
36. «Звіт про стан ринку відновлюваної енергії в агропромисловому комплексі». Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. 2025. URL: <https://saee.gov.ua>
37. «Звіт про розвиток циркулярної економіки в Україні 2024–2025». Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua>
38. Аналітична доповідь «Стратегічні виклики для економіки України у 2026 році». Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua>
39. «Моніторинг закладання нових садів та виноградників у межах грантової програми «єРобота». Мінагрополітики України. 2025. URL: <https://minagro.gov.ua>
40. «Сценарії відновлення виноградарсько-виноробної галузі: аналітичний звіт форсайт-дослідження». Національна академія аграрних наук України. 2026. URL: naas.gov.ua
41. Гаркуша О.М. «Формування ефективного виноградарсько-виноробного підкомплексу АПК України». – Миколаїв: МДАА, 2001. 281 с.
42. БОЙКО В.О., АВЕРЧЕВА Н.О., БОЙКО Л.О. «Виноградарсько-виноробна галузь України –перспективний напрям агробізнесу». Економіка АПК, 2019, № 3
43. Табацкова Г.В., Поточилова І.С. Ткачук А.В. «Підвищення економічної ефективності виноградарства в умовах ринкового господарства». Modern Economics. 2024. № 44(2024). С. 199-204. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V44\(2024\)-29](https://doi.org/10.31521/modecon.V44(2024)-29).
44. «Про затвердження Вимог до продуктів виноробства» Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23.01.2025 № 123. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0553-25#Text>
45. «Про внесення змін до Закону України «Про виноград та виноградне вино» : Закон України від 06.09.2022 № 2572-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2572-20#Text>
46. Офіційний сайт «Державної податкової служби України». Реєстри суб'єктів господарювання. URL: tax.gov.ua
47. Аналітична доповідь «Вплив глобальних криз на аграрні ринки Східної Європи». Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO). 2025. URL: <https://fao.org>

48. Ukraine: Food Security and Agricultural Sector Analysis 2024–2026 / Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). Rome : FAO, 2026. 120 p.

49. Аналітичний звіт «Експортний потенціал українського виноробства на ринках ЄС та Азії». Українська асоціація бізнесу і торгівлі (UBTA). URL: <https://uabta.com.ua>

50. Моніторинг зовнішньої торгівлі агропродукцією. Міністерство аграрної політики та продовольства України. 2025. URL: <https://minagro.gov.ua>

51. «Звіт про стан енергонезалежності аграрних підприємств у 2024–2025 рр.». Міністерство енергетики України. URL: <https://mev.gov.ua>

52. Аналітична доповідь «Відновлення аграрного сектору України: прогнозні сценарії до 2027 року». Центр економічного відновлення. URL: <https://recovery.org.ua>